پەیامەکانی گەنجان ٢٧

زنجیرەی بابەتە فیکرییەکان ٤

ڕێکەوت لە تەرازووی ژێریدا

موحەممەد مەلا ساڵح شارەزووری

پەیامەکانی ڕێنوێن بۆ گەنجان

ڕێکەوت

لە تەرازووی ژیریدا

نوسینی:

موحەممەد مەلا صالح شارەزووری

زنجیرە پەیامەکانی گۆڤاری ڕێنوێن ژمارە (٢٧)

- ناوی کتێب: ڕێکەوت لە تەرازووی ژیریدا
- نوسینی: موحەممەد صالح ئەبوبکر شارەزووری
- ناوی زنجیرە: زنجیرەی بابەتە فیکرییەکان
- ژمارەی زنجیرە: ٤
- تیراژ : ٢٠٠٠ دانە
- نۆبەی چاپ: یەکەم
- ساڵی چاپ: ٢٠١٤
- ژمارەی لاپەڕە : ٧٩ لاپەڕە
- دیزاین : ڕەوشت موحەممەد
- پێداچونەوەی: کۆچەر محمد مەلا صالح
- چاپ : چاپخانەی ڕێ نوێ
- سەرپەرشتیکار : سەرکۆ کریم احمد
- ئیمەیل: renwen٢٠٠٩@yahoo.com
- ماڵپەڕ: www.aubyc.com

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی (١٤٢١)ی ساڵی ٢٠١٤ ی پێدراوە

ئەم بەرهەمە تەعبیر لە بۆچونی نوسەر دەکات

پێشەکی

لە ڕێچکەی بڵاوکراوە کوردییەکاندا لە دەست پێکردنی نوسینی کوردییەوە تا ئەمڕۆ کتێبخانەی کوردی کەلێنێکی گرنگی بێ پڕکردنەوەی مابۆوە.

گرنگی ئەو کەلێنە بە گۆڕین و وەرگرتن نەچەسپی، پێویستی بە کرانەوەی دەست و پەنجەو پێنوسێك هەبوو، بە کەوتنە کاری مێشکێك بە وردبونەوەی بنگایەك، بە بیرکردنەوەی ئاگایەك.

بۆ ئەم مەبەستە پیرۆزە "مامۆستا موحەممەد مەلا ساڵحی شارەزووری" کەوتە داوێنی - پشکنین بەلاداکردن بۆ ئەوەی لە تەرازووی ژیریی خۆیدا "ڕێکەوت" بکێشێ و بیخاتە تەرازووی ڕاستی و گومان لێنەکردنەوە بۆ دۆزینەوەی "پەروەردگار"... بۆ گەڕان بە دووی پزیشکێك لەو ڕۆژە بێبڕانەوەیە، مامۆستا "شارەزووری" لەم بەراورد کردنی ژیرییەدا لەگەڵ ڕێکەوت کەوتە کێشە، بەڵام کێشەیەکی بە بەرهەم، شاعیری گەورە "مەحوی" دەفەرموێ:

ژهرێیکی چوون – احاطة – چییە نیسبەتی لەگەڵ
رۆژێکی بێ نیهایەتو بێ چوونو بێ چونان

لە سەرەتای دروست بونی ئادەمیزادەوە تا ئەمڕۆ کێشەو چەڵەمەو وتە نەبڕاوەیە بەرامبەر بە هەڵوێست لە گومانو راستیدا، هەندێ رێگای سەپاندنیان گرتبوو بۆ چەسپاندنی "راستی"، هەندێکیش رێگای لێوردبونەوەو ژیرییان گرتبوو و گرتوشیانە بۆ دەرخستنی راستیی.

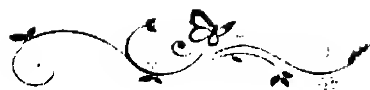
ئەم نوسینە شێوە چیرۆکەی مامۆستا "شارەزووری" یەکەم تێکۆشانە بۆ یەکالاکردنەوەی بڕوا بەرامبەر بە یەکسانیو چەسپاندنی "بیری دروستکەر"، سوپاسی خۆهیلاك کردنی دەکرێ دەربارەی گومان نەهێشتنیو رێگای "پاکی" گرتن بۆ ئاسودەیی دەرونو هەموو خوێندەوارێکی کورد بانگکراوە بۆ خوێندنەوەی بە قووڵی نەك بە سادەیی.

حەمە صالح دیلان

سلێمانی

١٩٧٥/٥/٥

بۆ سەربازی

پــــاش نــــاو خوێندنـــــەوەمانو دابەشــــکردنمان بەســــەر ئۆتۆمبیلەکاندا، بە کاروانێکی سەربازی "القافلة العسكرية" لە هەڵەبجـەوە بـەرەو سـلێمانی بـەڕێ کـەوتین، لـە ئۆتـۆمبیلێکی "زیل"ی سەریەتاڵدا خۆمم هەڵسەپاندبوو، پاش بیرکردنەوەیەکی زۆرو رۆچوون لە دەریای ئەندێشەدا، لە پڕ شێوەی یەکێکم هاتـە پێش چاو کـە سـەری شـۆڕکردبۆوە بـە سـەر کتێبێکـداو لـەبن ئۆتۆمۆبیلەکە لە ترسی هورووژمی بـا خـۆی قـایم کردبـوو، بـە خەمبارییەکەوە دەیخوێندەوە، زۆرم پێخـۆش بـوو، چـونکە لـەو باوەڕەدا نەبووم کە خوێندەوارێکی هاودەمم لەگەڵدا بێـت، وردە وردە لێ نزیک بوومەوە، سەیرم کرد کتێبەکەی دەستی بە زمانی عەرەبییە پتر لێی نزیک بوومەوە هەتا هەستی پێکردم وتی:

ـ فەرموو کاکە.

ـ سوپاس، فەرموو خوێندنەوەکەت تێک مەدە.

ـ وەرە سەر ئەم سندوقە.

ـ چوومە سەر سندوقەکەی تەنیشتی‌و دانیشتم ئەویش دیسان سەری شۆڕ کردەوە بەسەر کتێبەکەیداو ماوەیەکی کەم خۆی خەریککرد، لە دواییدا سەری بەرزکردەوە، وتی:

ـ تۆیش هەر "مکلف"یت؟

ـ بەڵێ.

ـ نازانیی بۆ کوێمان دەبەن؟

ـ بەڕاستیی نەخێر، بەڵام ئەو ئەفسەرەی لە دەزگای "سەربازگریی = تجنید" بوو دەیگوت بۆ "عمارە"تان دەبەن.

ـ وابزانم هەر وایە.

لەم کاتەدا سەرێکی بۆ دەرەوەی ئۆتۆمبیلەکە بەرز کردەوەو بە دەستیشی دەیویست پاکەتەکەی دەربهێنی‌و جگەرەیەك داگیرسێنێ.

ـ فەرموو.

ـ سوپاس جگەرەکێش نیم.

پاش داگیرساندنی جگەرەکەی‌و مژلێدانی لە ناو دەمە دوکەڵاوییەکەیەوە پرسیارێك دەرهات‌و گوتی:

ـ خەڵکی کوێیت؟

ـ سەیدسادقی شارەزوور.

ـ خوێندەواریت هەیە؟

ـ کەمێك.

ـ ئەمشەو بەندکرایت؟

ـ نەخێر، چونکە ئۆباڵدار "کفیل" م دابوو.

ـ زۆر باشە، کەواتە دەبێ هۆگری یەکتریی بین، ئەوەیش "ج"ی پورزامەو من ناوم "کاوەیەو خەڵکی هەورامانم".

بەڵێ بەو جۆرە لەگەڵ تازە هاوڕێی نێو "زیل" واگەیشتینە سلێمانیی لەوێوە بۆ کەرکوك، بۆ بەیانی بۆ بەغداو لەوێشەوە بۆ عمارە.

ـ کاك کاوە شتومەکت وەرگرت؟

ـ تەنیا یەك پەتوو و "بێرییە"یەکی سەرو جووتێك "پۆستاڵ" و دەڵێن دەبێ بەیانیش پێش مەلابانگدان دەرچن بۆ مەشق.

ـ مەشق؟! مەشقی چی؟

ـ ئەو "عریف"ە رەشە دەڵێ، وا بزانم ناوی "رۆمـی عذافـة" یە.

ـ کەواتە لە ئەمڕۆوە بۆمان دەژمێررێت بۆ سەربازی؟

ـ بەڵێ، کەواتە با بنوین شەو درەنگە، نەك بەیانی خەبەرمان نەبێتەوە.

ئەو شەوە بـەناو نوسـتین، بـەیانی زوو هەڵسـتام بـۆ ئـەوەی دەستنوێژ بشۆم، چونکە دەترسام کە بانگ درا ئیتر نـەهێڵن بـە ئاسانیی نوێژەکەم بکەم، دەستنوێژم گرتبوو، لە سەر حەسیرێکی تەنك دانیشتبوم چاوەڕوانی بانگم دەکرد، ئەوەنـدەم زانـی کـاك کاوە لە ژێر پەتووەکەیەوە سەری هەڵبڕی وتی:

ـ دەئیتر ئەم نوێژە نەبڕایەوە؟ وا نەختێکی تر هەڵماندەسـێنن بۆ گۆڕەپانی مەشق.

ـ کاك کاوە وا نییە، ئادەمیزاد هەموو کاتێ ئاتاجی خوایەو نابێت خوای لە یاد بچێت.

ـ خوا خوا... خوای چی؟

ـ ئەو خوایەی ئـەم بونـەوەرەی دروسـتکردوەو ئێمـەی تێـدا دەژین.

بە دەم سەر داپۆشینەوەو خۆپێچانەوە بە پەتووەکەیەوە وتی:

ـ لێت ناگرم، چونکە مامۆستا مەلا "ع" دەرسی وا داویـت. الله اکبر... الله اکبر...

هێشتا لە نوێژەکەم نەبویومەوە کە "نائب عریف حمـە فقـی" بە دارێکەوە بەربووە قاچو قولی سەربازەکانو دەسـتی کـرد بـە "انهض انهض".

ـ کاك کاوە ئەمڕۆی سەربازیشـمان تـەواو بـوو، وا "دەوام" خەریکە تەواو دەبێت، با وردە وردە بەرەو گوێی روباری "دجلە" برۆینو نەختێك لە گوێی ئاوەکە دانیشین.

ـ زۆر باشە فەرمووو.

پاش رۆیشتنمان بۆ سـەر ئاوەکـەو گۆڕینـەوەی چـەند وتـوو وێژێك:

ـ بە ڕاستی کاك کاوە زۆر دڵخۆشم بە هاوڕێتی ئێوە، سوپاس بۆ خوا، بەڵام...

ـ بەڵام چی؟ توخوا تەواوی بکە.

ـ دەترسم دڵت گەرد بگرێت.

ـ نە بە سەری تۆ دڵم گەرد ناگرێتو زۆرتر دڵخۆش دەبم کە لە هەموو شتێکدا بەرامبەر یەکتر راستو رەوان "صریح" بین.

ـ منیش ئەوەم دەوێت، راستییەکەی سستیی بەرێزتان لە روی ئایینیەوە مایەی دڵتەنگیمەو حەزیش دەکەم هۆیەکەی بزانم.

ـ چۆن تۆ دەڵێیت وادەکەم، حەزدەکەی نوێژیشت بۆ دەکەم.

ـ بۆ من؟

ـ بەڵێ بۆ تۆ، چونکە دڵی تۆم زۆر دەوێتو نامەوێ برەنجێت، ئەگینا من...

ـ بۆچی؟!

ـ راستییەکەی من لام وایە بونەوەر "کون" بە رێکەوت دروست بووە کە راستیش دەکەمو زانستیشم لەگەڵدایە، بەڵام توخوا تۆ زویر مەبە من وا دەزانم کە ئایین بریتییە لە ئەندێشەیەك دەوڵەمەنەکان دروستیان کردووە بۆ ئەوەی سواری

هەژارەکان بنێ پێیو ژیانیان لێ بسێنن، بە کورتی من بە چەکی دەستی دەوڵەمەندی دەزانم بۆ گیانی هەژارەکانو بڕوام بە نادیار "غەیب" و مەیی نییە! چونکە زانست گاڵتە بەم جۆرە شتانە دەکاتو بە داخەوەم بۆ تۆو لاوێکی وەك تۆ کە چاووڕاوت لێکراوەو راستیت لێشاراوەتەوە.

ـ نەك زوییر نابم، بەڵکو سوپاست دەکەم لە بەر دوو هۆ:

یەکەم: سەربەست بویت لە دەربڕینی رازی دڵت.

دووەم: تەمەڵ نیت، چونکە زۆربەی بە ناو موسڵمانەکان هەموو باوەڕێکی راستییان هەیە کەچیی لە بەر تەمەڵی وازیان لە ئایینەکەی خۆیانو نەریتیی چەند ساڵەیان هێناوە، بەڵام ئەوەی تۆ کردوتە بە بەڵگە، تەنیا بەڵگەی دەستی تۆ نییە، بەڵکو زۆربەی لاوەکانی ئەمڕۆمان بە پێشێل کردنی راستیی و تێنەگەیشتن لە راستیی زانیاریو تاوانبار کردنی زانیاری بێتاوان ئەمەی تۆ بەڵگەیانە. جا لە بەر ئەوەی بە هاوڕێت دەزانمو بەختیاری تۆم دەوێ، ئەگەر ماوەم بدەیتو سەرت نەئێشێت حەز بەوە دەکەم ئەم بەڵگانەی بەڕێزتان بە پێی

زانیــاری کــەمی هــەردوکمان‌و ئــەو کتێــب و زانیارییانــەی بەرچــاومان کــەوتوە بخەینــە ژێــر وردبــین (میکرۆســکۆب)ی ژێرییەوە، تــاکو راســتیمان لــێ ون نــەبێ‌و تــۆیش لــەوە زیــاتر بەزەییت بە مندا نەیەتەوە.

ـ ئێمەی دەربەدەرو دوور لە هــەموو کــەس‌و کــارو دوور لــە هەموو کتێبخانەیەك ئەگەر رۆژئاغان بەم جۆرە شتە بە کەڵکانــە بــە ســەر بــەرین گــەلێ چــاکترە، بــەڵام توخــوا باســی ئــایین‌و مامۆســتای ئــایینم بــۆ مەکــە، چــونکە نــەزانترین گــەل‌و دواکەوتوترین گەل گەلانی موسڵمانی ئەمڕۆمانە.

ـ لەگەڵتم... راست دەکەیت، بەڵام نەك تەنیا ئیسلام، بەڵکو هەموو ئایینێك، لەم رۆژەدا رۆڵەکانی بە شارەزایی ئەو ئایینە وەرناگرن‌و لێی ناکۆڵنەوە، بەڵکو ئەگەر بەچکە گاور بوو گاورە، بەچکە جوو بوو جووە، بەچکە موســڵمان بــوو بــەپێی ســەرنامە "دفتر النفوس" موسڵمانە، بێ ئەوەی هیچ لــەم ئایینــە بــزانن، بەڵکو شارەزاییان لە بیرو باوەڕەکانی تردا زیاتر هەیــە، کەواتــە ئیسلام جیایەو موسڵمان جیایە، ئیسلام شتێکی ترەو موسڵمان

شتێکی تره، "جەمالەددینی ئەفغانی" لە کاتی خۆیدا گوتویەتی: "ئەگەر بمانەوێ رۆڵە سەربەستەکانی ئەورووپا بانگ بکەین بۆ ئیسلامییەت دەبێ لە پێشدا بڵێین خۆمان موسڵمان نین، چونکە ئەوان لە ئێمەوە سەیری قورئان دەکەنو کە سەیریش دەکەن چی دەبینن؟ گەلێکی نەزانو نەخوێندەوارو چەقیوی ناو قوڕی ئەفسانە، کاتێ ئێمە بەو جۆرە دەبینن دەڵێن ئەگەر ئەم کتێبە (قورئان) راست بوایە شوێنکەوتەکانی بەو جۆرە دواکەوتوو نەدەبون".

جا بۆیە پێت دەڵێم کە ئیسلام زۆر دوورە لە ئێمەی بە ناو موسڵمانەوە، ئێمە باسی ئیسلام دەکەین، نەك موسوڵمان..

ـ باشە فەرموو.

ـ تۆ دەفەرمویت:

یەکەم: بونەوەر بە رێکەوتو لە خۆیەوە دروست بووە.

دووەم: ئایین چەکی دەستی دەوڵەمەندە بۆ گیانی هەژاران.

سێهەم: زانیاری گاڵتەی بە "غەیبو مەیب" دێ.

ئەوەی بەلای منەوە گرنگ بێت و بمەوێ زۆرتر لەگەڵت بدوێم بیانوی یەکەمتە، بەسەر پێیەکەوە بۆ دووەم بەڵگەت پێ دەڵێم: ئاین و بیروباوەڕی ئایینی لە کاتێکدا هاتووە کە نە سەرمایەداریی هەبووە و نە دەرەبەگ و نە خاوەن دارایی، ئاین هەر لە یەکەمین قۆناغی کۆمەڵایەتی ئادەمیزادەوە هەبووە، پێش ئەوەی چینایەتی لە نێو ئادەمیزاددا دروست ببێت، وا بزانم مێژووش لایەنی من دەگرێت، ئێستاش وا بڵێسەی ئاگری سەرمایەداری خەریکە لە جیهاندا دادەمرکێت ئاین هەروەکو خۆی ماوە و ئەرکی سەرشانی خۆی لە ناو گەلی بێچینایەتیدا بەجێ دەهێنێ، ئەمە بۆ بەڵگەی دوهەمت و لە وەڵامی بەڵگەی سێهەمیندا دەڵێم، ڕاست نییە کە دەڵێی زانیاری لاقرتیی بە نادیار دەکات، چونکە زانیاریی خۆی تا بینەقاقەی لە ناو نادیاردا چەقیوە ئیتر چۆن گاڵتەی پێدەکات؟

ـ زانست لە ناو غەیبدا چەقیوە، چۆن!؟ زانست دەڵێ: ئەوەی نەچێتە ژێر وردبین "میکرۆسکۆب"ەکەمەوە و نەیبینم بە بونی دانانێم.

ـ راست ناکەیت، وا نییە، زانیاریی باسی هێزی راکێشانی "جاذبیة" دەکات بێ ئەوەی بیبینێ، یان باسی ئەلیکترۆن دەکات یان باسی شەپۆلەکانی بێتەلو رادیۆو تەلەفزیۆن دەکات، یان باسی کێشەری موگناتیسی دەکات بەبێ ئەوەی هیچ لەم یەکێك شتانە ببینێ.

بەڵام وەکو لە پێشەوە پێم وتیت هەمووی هۆی یەکەمین بیانوتە کە بەرچاوی گرتوی، ئەگەر باوەڕت هەبوایە بەوەی کە یەکێك ئەم بونەوەرەی دروست کردووە ئەوا بەو جۆرە تووشی نەخۆشی رێکەوت نەدەبویتو ئەم سەرلێشێواوییەت بەسەردا نەدەهاتو بەو جۆرە بێباوەڕ نەدەبویت.

جا وا کاتمان تەواو بوو نزیکی لێدانی بەشە خواردن "قصعە"یش هاتووە بالێرەدا باسەکەمان بە جێبهێڵین بۆ بەیانیو تا سبەینێ سەعات دوو نیو خوات لەگەڵ.

نرخی ڕێکەوت لە بارەگای زانیاییدا

ـ کاك کاوە وا کاتژمێر دوونیـوەو وا بـزانم کاریشـ ـت نییـەو منیش هەندێك بەرگی سەربازیم وەرگرتووەو قۆپچـەکانی [illegible]، با بڕۆین بۆ سەر ڕوبارەکەو بـە دەم گفتوگـۆوە ئـەم قۆپچـانەش دەدورمەوە.

ـ زۆر باشە فەرموو.

پاش ماوەیەك دانیشتن لە سەر ڕووبارەکە گوتم:

ـ با لە سەر باسەکەی دوێنێمان بڕۆین.

ـ فەرموو، منیش خۆشحاڵم.

ـ فەرموتان بونەوەر بە ڕێکەوت دروست بووە؟

ـ جا بۆ تـۆ وادەزانـی کـە ڕێکـەوت بـەپێی هـۆش (عقـل) ناقەومێتو نابێت؟ بڕوات بە ڕێکەوت نییە؟ وا دەزانی ئەستەمە "مستحیل"؟

ـ دەتوانین بڵێین بەڵێ ئەستەمە "مستحیلە" و دەتوانین بڵێین نا، ستەم نییە، بـەڵام ئەگـەر شـێوەی پرسـیارەکەت بگۆڕیـتو بڵێی:

ئایا نرخی ڕێکەوت لە بارەگای زانیارییدا چەندە؟ باشترە.

ـ باشە ئایا نرخی ڕێکەوت لە بارەگای زانیارییدا چەندە؟

ـ زۆر باشە، فەرموو یەك... دوو... سێ...

ـ ئەوە چییە دەرزیم بۆ چییە؟!

ـ ئەو "دە" دەرزییە بگرە، یەکێکیان بچەقێنە بە زەویداو نوکی یەکێکی تریان بکە بە کونی دەرزی داچێنراودا، ئێستا ئەگەر یەکێك کە ئاگای لە چۆنێتی ئەم کارە نەبێتو بلێ: ئایا ئەم دەرزییە چۆن کراوە بە کونی ئەوەی تردا؟ بۆ وەڵامەکەی دوو کەس کە هەردوکیان لە ناو کۆمەڵدا بە ڕاستگۆ ناسرابن، وەڵامیان دایەوە، یەکەمیان وتی: پیاوێکی لێزان لە دوری (١٠) مەتر ئەم دەرزییەی فڕێداوەو چوەتە ناو کونی ئەوی ترەوە... دووەمیان وتی: "نا، منالێکی کوێری زگماك فڕێیداو چووە کونی ئەوی تریانەوە. ئایا کامیان ڕاست دەکەن؟

ـ ژیریی دەڵێ: پیاوی یەکەم ڕاست دەکات، بەڵام ڕێگای ڕاستیی پیاوی دووەمیش هەیە.

ـ ئەی هەر بەم شێوەیە دەرزی سێهەمیش کرابـوو بـە کـونی دەرزی دووهەمدا ئێستا کامیان راستتر دەکەن؟

ـ وتەی پیاوی یەکەم دڵباشتر دەیگرێت، بەڵام هـەر لەوانەیـە وتەی پیاوی دوهەمیش راست بێت.

ـ ئەی ئەگەر ئەو (١٠) دەرزییـە بـەم شـێوەیە هەریەکـەیان کرابێت بە کونی ئەوی تـردا، ئایـا نرخـی رێکەوتەکـەی پیـاوی دووەم دەمێنێ؟

ـ نەخێر... بەڵام...

ـ بوەستە... خۆ ئەگەر یەکێك لەو مرۆڤانەی خوا لە ئاستیان دەفەرموێت: (وَكَانَ الْإِنسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا)... هاتو وتـی: ئەستەمی ژیریی (المستحيل العقلـی) جیایـە لەگـەڵ ئەسـتەمی ئاسایی (المستحيل العـادی) لەوانەیـە پیـاوی دووهـەم راسـتتر بکات تۆ دەڵێی چی؟

ـ بڵێم چی؟!

ـ ئێ، با بڵێین راست دەکات، ئەی ئەگەر ئەم (١٠) دەرزییـە هەریەکەیان ژمارەیان لێدرابوو لە (١) وە هـەتا (١٠) بـۆ هـەر

دەرزییەك ژمارەی تایبەتی خۆی و بەم جۆرەیش کرابوو بە کونی یەکتردا و هەر ئەم پیاوە زۆر بلێیە وتی: ئەم دەرزییانە لە تورەکەیەکدا بون و منالێکی کوێر دەستی کرد بە ناو تورەکەکەداو بە رێکەوت هەر یەکەیان بەپێی ژمارەی خۆی یەك لەدوای یەك هەموو دەرزییەکانی دەرهێناو هەڵیدان کەچی هەر بە رێکەوت چونە کونی یەکترەوە ئا بەم شێوەیە کە دەبینی و ئەم پیاوە هەوڵی تاشینی بەڵگەی دەدا بۆ سەلماندنی وتەکەی، ئایا بڕوای پێدەکەی؟

- دیارییە؟ نەخێر، چونکە جێگای بڕوا نییە.

- ئایا دەزانی بۆچی بڕوای پێناکرێت؟ باپێت بڵێم.

- فەرموو.

- هەر کاتێك ژمارەی شتی تێکەڵاو کەم بێت ئەوە رێژەی رێکەوت زیاد دەکاتو بە پێچەوانەوە کەم دەکات، واتە ئەگەر دوو شت بون ئەوە رێژەی رێکەوت وەك یەکێك دژی دوو بوەستێ وایە، خۆ ئەگەر (١٠) شت بون، بۆ هەر یەکەیان وەکو (١) بێت دژی (١٠) وایە، چونکە هەریەکەیان ماوەی دەرچونی هەیە وەك

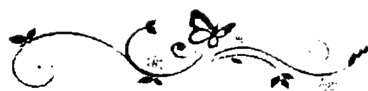
ئەوی تر بێ زیادو کەم، خۆ ئەگەر زیاتر بێت، ڕێژەی ڕێکەوت نەك کەم، بەڵکو هەر نامێنێ، ئێستا بڵێین منالە کوێرەکە یەکەم دەرزیی بە پێی ژمارەی خۆی دەرهێنا وەکو یەك دژی دە وایە، بەڵام ئەگەر دەرزیی (١و ٢)هەمی دەرهێنا وەکو یەك دژی "سەد" وایە، چونکە هەریەکەیان جەنگ لەگەڵ خانەی یەکان دەکات کەواتە دژی سەد دەگرێتەوە. وە ئەگەر منالەکە (١ و ٢ و ٣) هەم دەرزیی هەر یەکەیان بەپێی زنجیرەی ژمارەکانو بەسەر یەکەوە دەرهێنا، ئەوە ڕێژەی ڕێکەوت وەکو یەك دژی هەزار وایە، خۆ ئەگەر هەر (١٠) دەرزییەکەی بە ڕێکەوت دەرهێنا بەپێی ژمارەی خۆیانو یەك لە دوای یەك هەر بە"ڕێکەوت" ئەوە یەك دژی دە ملیار دەوەستێ...

ـ دە ملیار!؟

ــ بەڵێ ئەمە تەنیا دەرهێنانی دەرزییەکان لە ناو تورەکەکەدا، ئیتر بێجگە لە هەڵدانو چەقین بە ڕێکەوت. فەرموو ئەوە پێنوسو ئەوەیش پشتی پاکەتەکە لێکی بدەرەوە.

ـ بەڵێ ڕاستە.

ـ قەیدی نیە، ئەمەش هەر ڕێی تێ دەچێت و لەوانەیە ڕاست بکات، شتێکی تر.

ـ فەرموو.

ـ ئەگەر تۆ خاوەنی چاپخانەیەك بیت و ئەو چاپخانەیە نیو ملیۆن پیتی تێدابێت، یەکێ لە کرێکارەکانی چاپخانەکەت هات و وتی:

ئەمشەو بومەلەرزەیەکی گەورە قەوما و هەموو پییتەکانی چاپخانەو کاغەزو کلێشەکان هەمویان تێکەڵاو بون و پژان بە سەریەکدا و لەم تێکەڵاو بونە بە ڕێکەوت رستەیەکی مانادار کە لە (١٠) وشە پێکهاتبێ چاپ بووە، ئایا بڕوای پێی دەکەیت؟

ـ دەتوانم بڵێم بەڵێ، هەر چەندە نەختێك زەحمەتە.

ـ ئەی ئەو کرێکارە بڵێت:

هەر بە هۆی ئەو بومەلەرزەوە دیوانێکی شیعر بە ڕێکەوت چاپ بوو کە لە هەموو رویەکی وێژەوانییەوە تەواوە و لە ئەوپەڕی وردەکاریدایە لە ڕووی کێش و سەروا "قافیە" و مانا و

ڕێزمانەوەو هیچ ناڕێکیی تیا نییەو پتر لە (٥٠٠) لاپەڕە، ئایا بڕوای پێ دەکەیت؟

- نەخێر.

- بۆچی؟

- چونکە درۆکەی دیارەو بە هیچ شێوەیەك جێگای باوەڕ نییە.

بەهۆی بومەلەرزەکەیەوە چۆن کتێبێك بەو شێوەیەو لە (٥٠٠) لاپەڕە پێکهاتبێ چاپ دەبێت!؟

- باپێت بڵێم بۆچی نابێت، ئەگەر دەرهێنانی (١٠) دەرزیی ژمارە لێدراو یەك لەدوای یەك بریتیی بێت لە یەك دژی (١٠) ملیار، ئەی دەبێ (١) دژی (چەند) بوەستێت بۆ دروست بونی کتێبێك کە (٥٠٠) لاپەڕە بێتو هەر لاپەڕەی بەلای کەمەوە (٨٠٠) وشەی ڕێكو پێکی تێدابێت، لێرەدا نرخی ڕێکەوت دژی چەند ژمارەیەکی زۆر زۆر زۆر کاك کاوە ئەگەر بڵێیت ملیار ملیار ملیار هێشتا هەر کەمە.

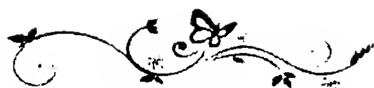

پاش ماوەیەك بێدەنگیی بۆم دەركەوت لە وتەكانم تێگەیشتووە، وتم:

- بەڵێ كاكە گیان ئەمە بۆ كتێبی چاپخانەیەك كە وشەكانی بە تەزبیحی دەستی یەكێك لە سۆفیەكانی بیارە دەژمێردرێت، ئەی چیی دەڵێیت بۆ كتێبی خواو وشەی خوا؟ كە خۆی دەفەرموێت: (قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَاداً لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَداً) (الكهف: ١٠٩) واتە: موحەممەد بڵێ بەبێ بڕواكان ئەگەر ئاوی هەموو دەریاو زەریاكان ببن بە مرەكەبو وشەكانی خوای پێ بنوسرێتەوە، دەریاو زەریاكان وشك دەبن پێش ئەوەی وشەكانی خوا تەواو بن، ئەگەر ئەوەندەی تریش دەریا بهێنن بۆ نوسینەوە، هەر وشەكانی خوا تەواو نابن.

هەروەها دەفەرموێت: "وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ" (لقمان: ٢٧) واتە: ئەگەر هەرچی درەخت هەیە لە سەر ڕوی زەوی بكرێن بە پێنوسو دەریاو حەوت دەریای تریش ببن بە

مرەکەب‌و وشەکانی خوای پێ بنوسرێتەوە، هێشتا وشەکانی خوا هەر تەواو نابن.

ـ مەبەست لە کتێبی خواو وشەی خوا "قورئان" نییە؟

داواکارم بە چاوێکی بەرزتر سەیری قورئان بکەیت‌و زیاتر بۆی ڕۆبچیت، نەخێر مەبەستی خوا قورئان‌و وشەکانی قورئان نییە، قورئانێکی کەمی دیاریکراو و نوسراو لە چەند لاپەڕەیەکی کەمداو دەخوێنرێتەوە لە ماوەیەکی کەمدا، کەی نوسینەوە پێویستی بە حەوت دەریا هەیە؟ نەخێر مەبەستمان لە بونەوەرە.

چۆن وشەکانی خوا تەواو دەبێت کە هەموو ئەتۆمێك لە ئاوی دەریاکان‌و هەموو کلۆرۆفیلی درەختەکان‌و درەختەکان خۆیان وشەی خوان، بە ڵکو هەموو بونەوەر لە ئاتۆم، ڕەگەزایەتی، یاسا، ڕژێم، ڕێژە، پەیوەندیی، قەوارە، تۆپەڵە، بارستایی، کێش، ماوە، کات، وێنە، شێوە، ڕەنگ، دانیشتن‌و هەڵسوکەوت، چۆنێتیی‌و جۆر...هتد، وشەی خوان، بەڵێ وشەی (خوا)ن.

جا ئێستا کەوتینە سەر باسەکەمان، فەرموو لەگەڵم با هەندێکی کەم بە چاوی هۆش‌و ژیرییەوە سەیری هەندێ لە دروستکراوەکانی خوا بکەین هەتا بزانین ئەم بونەوەرەی ئێمەی تێدا دەژین چۆنە؟

هەر لە پەیوەندی نێوان پارچەکانی‌و ئەندازەو یاساو جوڵانەوەو... هەتا دواییەوە، پێشەکیی با نەختێك گوێ رایەڵێن بۆ قورئان‌و بزانین چیی دەفەرموێت، جا دوایی بەراوردی بکەین لە وتەکانی زانیارییدا هەتا بزانین نرخی رێکەوتەکەی بەڕێزتان بەرانبەر بە هاوسەنگی دروست بونی بونەوەر چەندە؟

خوا دەفەرموێت: "إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ" (القمر: ٤٩) واتە: ئێمە (خوا) هەموو شتێکمان بە ئەندازە دروستکردووە.

هەروەها دەفەرمێت: "وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ" (الرعد: ٨). واتە: هەموو شتێك لای خوا بە ئەندازەیە.

هەروەها دەفەرموێت: "أَوَلَمْ يَنظُرُواْ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ" (الأعراف: ١٨٥) واتە: موحەممەد تۆ بڵێ با سەیری ئاسمان‌و زەوی بکەن‌و بزانن چییان تێدا هەیە.

هەروەها دەفەرموێت: "وَكَأَيِّن مِّن آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ" (يوسف: ١٠٥). واتە: هەر نیشانەیەکی بونی خوا بکەوێتە بەر چاوی بێباوەڕەکان لە ئاسمان یان لە زەوی ئەوان رووی لێهەڵدەچەرخێنن.

هەروەها دەفەرموێت: "أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئاً" (مريم: ٦٧). واتە: ئەوە بۆ ئادەمیزاد لە یادی نایەت کە ئێمە دروستمان کرد لە بون بێ ئەوەی لە پێشدا شت بوو بێت.

هەروەها دەفەرموێت: "فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ * وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ" (الواقعة: ٧٥ ـ٧٦). واتە: سوێند دەخۆم بە ڕێو شوێنی "مەڵبەندی" ئەستێرەکان کە ئەمەیش سوێندێکە ئەگەر بزانن زۆر گەورەیە... بەڵێ کاك کاوە زۆر گەورەیە.

هەروەها دەفەرموێت: "وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ" (النمل: ٨٨). واتە: هەر کە کێوەکان بەدی

دەکەیت وا دەزانی وەستاون، کەچیی لە راستیدا نەوەستاون، بەڵکو وەك پەڵە هەور دەڕۆن.

هەروەها دەفەرموێت: "وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُم مِّن الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً" (الإسراء: ٨٥). واتە: بێباوەڕەکان پرسیاری چۆنێتی "گیان"ت لێدەکەن، تۆیش پێیان بڵێ: گیان لە فەرمانە نادیارەکانی خوایە ئێوە ناتوانن بزانن چییە، ئێوە زانیارییەکی کەمتان دراوەتێ... بەڵێ کاك کاوە ئادەمیزاد هەرچەند زانا بێت هەر زانیاری کەمە.

هەروەها دەفەرموێت: "أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقاً فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاء كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ" (الأنبياء: ٣٠) واتە: ئایا بێباوەڕەکان سەیر ناکەن ئاسمانو زەوی یەك تۆپەڵە بونو لە دواییدا جیامان کردونەتەوە، پەیوەندی ژیانی هەموو زیندەوەرێکمان بەستووە بە ئاوەوەو بە هۆی ئاوەوە زیندون، ئیتر بۆ باوەڕ ناهێنن بە خواو خۆیان گێل دەکەن؟ کاك کاوە ئەوەش بزانە کە موحەممەد ﷺ

بیردۆزیی سەدیمییەکانی نەخوێندوەو " سێر جێمس جێنز"یشی نەدیوە.

یـان دەفـەرموێ "ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ" (فصلت: ١١). واتە: کاتێ خوا ویستی ئاسمـان دروسـت بکـات دووکەڵ "هەڵم" بوو ئایا زانستەکەی سـەدەی بیسـتیش هـەروا ناڵێ؟

ئەمەی پێشەوە هەندێك بوو لە وتە پیرۆزەکانی قورئان، ئـەو قورئانەی هاتۆتە خوارەوە بۆ "موحەمـەد"ێکـی نەخوێنـدەوارو پەروەردەی ناو نەزانترین گەلی ئەو سەردەمەو دوور لـە هـەموو شوێنە زانیارییەکانی ئەو کاتەی وەك "ئەسکەندرییەو ئەسـیناو شـام"، نـەك تـەنیا خـۆی خوێنـدەواریی نـەبووە، بـەڵکو لـەو ناوچەیەشدا خوێندەوارێکی ئەو تۆی تێدا نەبووە.[1]

کەچی لەم سەدانەی دواییدا بەهۆی زانستی نوێوە وردەکـاری قورئانو پلەو پایەی بەرزی قورئانمان بۆ دەردەکەوێت.

---

[1] دلوا کارم خوا یارمەتیم بدات بۆ چاپکردنی کتێبی "ئایا قورئـان دانراویی محمـدە" زۆر شتی ترمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە ئێستا نەزاندراوە.

جارێ با ئەم فەرمودانەی قورئان لێرەدا بەجێ بهێڵین و بڕۆین بۆ سەیری نوسراوەکانی زانستی بەراوردێکی ژیرانەیان بکەین لەگەڵ فەرمودەکانی قورئاندا بۆ دۆزینەوەی راستیی.

وا کاتیشمان تەواو بوو نەوەك فریای بەشەخۆراکی "قصعە"ی ئێوارە نەکەوین، تا سبەینێ سەعات (٢,٥)ی پاش نیوەڕۆ خوات لەگەڵ.

ئاسمان

(سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ) (فصلت: ٥٣)

ـ جا ئێستا کاك کاوە کام زانیاری بدەینە بەر تیشکـ ..ـت هەتا جێگای دەستی تاقە خوامان بۆ دەربکەوێ؟

ـ ئارەزووی تۆیە.

ـ کەواتە با نە بە ئارەزوی منو نـە بـە ئـارەزوی تـۆ بێـت، بەڵکو با بە رێبازی قورئان بڕۆین، چونکە قورئـان هـەر کاتێـك داوای وردبونەوەی دروستکراوەکانی خـوا لـە مـرۆڤ دەکـات لـە ئاسمانەوە دەست پێدەکات وەك دەفەرموێت: (أَوَلَمْ يَنظُرُواْ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّهُ مِن شَيْءٍ" (الأعراف: ١٨٥) واتە: ئەوە بۆ سـەیری دروسـتکراوەکانی خـوا ناکـەن لـە ئاسمانو زەویو بزانن چەند شتی سەرسوڕهێنەری دروستکردوە.

ـ باشە بۆ ئاسمان، فەرموو سواری ئۆپۆللۆی ئەندێشە ببە.

ـ جا ئێستا کاك کاوە باسـی کـام ئاسمانـت بـۆ بکـەم؟ ئـەم ئاسمانەی خوا بەو جۆرە بە گرنگیی ناوی دەباتو زانسـتی نـوێ بۆی دەرکـەتووە، ئـەو کاتـەی کـە قورئـان هاتووەتـە خـوارەوە

گرنگیی ئەم ئاسمانە بەم جۆرە بە ئەندێشـەی کەسـدا نـەهاتووەو نەیانزانیوە کە ئاسمان ئەوەندە فراوانە.

جا هەروەك لە جوگرافیادا خوێندوتە تیشـك لـە یـەك چـرکە (پانیـە)دا مـاوەی (١٨٦) هـەزار میـل یـان (٣٠٠) هـەزار کیلۆمەتر دەبڕێت، هەروەها لـە یـەك خولـەك (دقیقـە)دا (١١ ملیۆنو ١٦٠ هەزار میل) دەبڕێت، هەروەها لە ساڵێکی ئێمەدا تیشك ماوەی شەش ملیۆن ملیۆن واتـە نزیکـەی شـەش هـەزار ملیار میل دەبڕێت.

ئەم ماوە ناو نراوە بە ساڵی تیشـکی (السـنة الضـوئیة)، بـۆ ئەوەی بتوانین ئاسمانی پـێ بپێـوین، واتـە ئەگـەر وتیـان فلاّنـە ئەستێرە یەك ساڵی تیشکی لە فیسارە ئەسـتێرەوە دورە مانـای ئەوەیە شەش هەزار ملیار میل لێیەوە دورە.

کاك کاوە مانگ نـزیکترین پارچـەی ئاسمانییـە لـە ئێمـەوە، تیشـکەکەی بـە کـەمتر لـە دوو چـرکە دەگاتـە زەوی، چـونکە (٢٤٠) هەزار میل لێمانەوە دوورە، بەڵام خۆر لـە مـاوەی (٨) خولەك (دقیقە)دا تیشکەکەیان دەگاتێ، چـونکە (٩٣) ملیـۆن

میل لێمانەوە دوورە، بەڵام ئایا دەزانی کە ئێمەو مانگو کۆمەڵەی خۆر "المجموعة الشمسية" هەموویان دراوسێو زۆر لە یەکەوە نزیکین؟ دورترین ئەستێرە "داڵی فڕیو = النسر الطائر"ە، کە ماوەی (١٤) ساڵی تیشکی لێمانەوە دوورە.

ـ بە خوا زۆرە (١٤) ساڵی تیشکیی؟!

ـ ئەمەش هیچ نییە، لە دوای ئەمەوە ئەستێرەی "داڵی نیشتوو = النسر الواقع" دێت کە (٣٠) ساڵی تیشکیی لێمانەوە دورە دوای ئەمانیش ئەستێرە هەیە کە هەزار ساڵی تیشکیی لێمانەوە دورە، ئەمانەش هەموویان لەگەڵ خۆمان لە یەك کەشکەشان "مجرة" دا دەژین کە پێی دەگوترێت کەشکەشانی ڕێگای کاکێشان (مجرة درب التبان) و لە دوای ئەم کەشکەشانی خۆمانەوە (سديم) هەیە وەك "سەدیمی ڕستە ژنە = سديم المراة المسلسلة" کە یەك ملیۆن ساڵی تیشکی لێمانەوە دوورە، لە دوای ئەم بە هەزاران سەدیمی تر هەیە، بەڵام نایەنە ژێر زانستی زاناکانی سەدەی بیستەوە، بەسە بۆ فراوانیی ئاسمان کە خوا دەفەرموێت: "وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ"

(الـذاريات: ٤٧) ئەوەتـە ئاسمانمـان دروسـت كـردووە بـە هێـزو بەردەوامین لە سەر پانو پۆڕ كردنی. ئەمە بۆ فراوانـی ئاسمـان، بەڵام ئایا ژمارەی ئەستێرەكان چەندن؟

جاران بە هەزار ئەستێرەیان دەژمارد، لـە دوایـیدا بـە ملیۆنو ملیار دەیانژمارد، بەڵام ئێستا زاناكان دەڵێن هەر تەنیا ئەم كەشكەشـانەی ئێمـە تیایـدا دەژیـن پـتر لـە (٣٠) ملیـار ئەستێرەی تێدایە و چەند كەشكەشانی تر هەن لە دوای ئەمـەوە كە تا ئێستا (٥٠٠) كەشكەشانیان دۆزیوەتەوەو زاناكان دەڵـێن ئەگـەر ئـامێری چـاكتر هـەبێ لەوانەیـە پـتر لـە ملیۆنێـك كەشكەشانی تر هەبێت.

كاك كاوە، قورئان دەفەرموێت "وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ" (يس: ٣٨) واتـە: خـۆریش خـول دەخـوات لـە خولگـەی خۆیـدا، ئەوەیـە فـەرمانی خـوای بـە دەسـەڵاتو زانـا، هـەروەها دەفـەرموێت: "وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ" (يس: ٤٠) واتە: هەموو ئەستێرەكان هەریەكەیان لـە گەردونی خۆیدا مەلەوانیی دەكا.

کاکە گیان چەند سەدە دوای پێغەمبەر ﷺ زاناکان وایان دەزانی ئەم ئەستێرانە ماون لە جێگای خۆیانداو ناجولێن‌و پێیان دەوتن "کۆمەڵی ئەستێرە چەسپاوەکان = الثوابت" کە هەتاویش یەکێك بوو لەو کۆمەڵە، بەڵام لە دواییدا زانست سەلماندی کە قورئان راست دەکات‌و زاناکانی دوای پێغەمبەر ﷺ بە هەڵە چوون. زانست سەلماندی نە خۆرو نە هیچ ئەستێرەیەك وەستاو نییە، بەڵکو هەموویان مەلە دەکەن، بەڵێ لە دەریای بێبنی ئاسماندا مەلە دەکەن‌و هەریەکەیان شوێنی تایبەتی مەلەکردنیان بۆ دیاری کراوەو کەسیان لە کەسیان ناکەون‌و هەتا جیهان دەمێنێت. ئافەرین رێکەوت بۆ خۆت‌و ئیشت!

ـ بۆ خۆریش دەگەڕێت؟

ـ بەڵێ، ئەی ئەوە نییە قورئان دەفەرموێت: "وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا" (یس: ٣٨) زانست هیچ کاتێك دژی قورئان نەوەستاوەو بۆ زاناکان دەرکەوتووە بەبێ هیچ گومانێك کە خۆر لە ماوەی (٢٦) رۆژی ئێمەدا جارێك بە دەوری خۆیدا دەسوڕێتەوە.

- دەی دەی من زۆر حەزم لە باسی گەردونزانییە بە تایبەتی کە ئەم باسەیش پەیوەندی هەیە بە فەلسەفەوە.

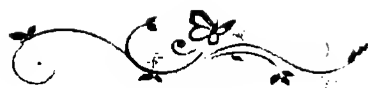
- چیت بۆ باس بکەم، کتێبێکی گەردونناسیی "فلکی" بکڕەو بیخوێنەرەوە بزانیت ڕێکەوت چەند بە دەسەڵاتو هێزەو تاکو بۆت دەربکەوێ کە خۆر هەیە (٥٠٠) هەزار ئەوەندەی خۆرەکەی ئێمە روناکی زیاترە، ئەو ئەستێرەی خۆمان پێی دەڵێین "گەلاوێژ = الشعری الیمانیة" و دەمەو بەیانی هەڵدێت (٢٦) ئەوەندەی ئەو هەتاوەی خۆمان روناکیی بە هێزترە، ئەمە لە بارەی روناکی خۆرەوە، خۆ لە بارەی گەورەییەوە... زاناکان دەڵێن ئەو تۆزەی لەگەڵ تیشکی هەتاودا دێتە ژورەکەتەوەو لە ناو تیشکەکەدا مەلە دەکات، قەوارەی ئەو تۆزە چەندە لە چاو قەوارەی هەموو زەویدا قەوارەی هەتاویش ئەوەندەیە لە چاو قەبارەی کەشکەشانی "رستە ژنە = سدیم المراة المسلسلة" دا جا بۆ ئەوەی بزانی قەوارەی ئەم سەدیمە چەندە پێت دەڵێم قەوارەکەی هەزار ملیار ملیار ملیار ئەوەندەی هەتاوە، چونکە تیرەی ئەم سەدیمە (٣٠) هەزار ساڵی تیشکییە.

ـ ماشاء الله... ماشاء الله...

ـ ئەی بۆ نالێیت: "ماشاءت الصدفة... ماشاءت الصدفة"؟

وا کاتژمێریش بە چپە پێمان دەڵێت: "هەڵسن و بڕۆن کات درەنگە" و تا سبەینێ بە خوات دەسپێرم.

لانكۆڵەكەمان

"الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدا" (طه: ٥٣)

ـ كاك كاوە ئەمڕۆ زەوی "ئـەو لانكۆڵـەی ئێمـەی لـە سـەر دەژیـن" دەكەین بە بەڵگـە بـۆ بـونی خـواو بـە درۆخسـتنەوەی هاوەڵەكانی بەرێزتان رێكەوت پەرستەكان، جا ئێستا بـا بـزانین بۆچی زەوی لە ناو هەموو ئەستێرەكانی تردا بـە كـەڵكی ژیـان دێت؟ بزانین خوا ئەم بارستاییو كێشەرو جمەجوڵە تایبەتییـەیو هەواو ئاو و بە هەزاران جۆرە چەكی تری داوەتێ هـەتا ئێمـەی كۆرپەلەی ئەم لانكۆڵەیە بپارێزێت؟

قورئـان دەفـەرموێت "كانتـا رتقـا ففتقناهمـا..." زەویو ئاسمان، خۆرو كۆمەڵەكەی یەك پارچـە بـون، هـەروەك زانسـتی سەدەكانی دوایی سەلماندی كە ئەم فـەرمودەی قورئانـە راسـتەو بێ لەكەیە، قورئانو زانست دەڵێن كە هـەموو كۆمەڵـەی خـۆر (المجموعة الشمسیة) یەك پارچە بونو جیابونەتـەوە لـە یـەكتری، ئایا بۆچی تـەنیا زەوی لـە نـاو هەمویانـدا بـە كـەڵكی ژیـانی ئادەمیزاد دێت؟ ئەوانی تر بە كەڵكی ژیان نایەن؟

چونکە:

١ـ جێگاکەی و سوڕانی:

جێگای زەوی لە چاو دوورو نزیکی لە خۆرەوە زۆر گرنگە بۆ ژیانی ئێمە، با سەیرێکی سوڕانی هاوەڵەکانی تری زەوی بکەین.

ـ باشە فەرموو.

ـ زاوا "عطارد" ئەویش هەروەك زەوی بە دەوری خۆیداو بەدەوری خۆردا دەسوڕێتەوە، بەڵام لە ماوەی (٨٨) رۆژی خۆماندا ئەنجا ئەو خولێك دەدات بە دەوری خۆیدا، کەواتە لەم ماوەدا نیوەی سوتێنەرو نیوەکەی تری بەستەڵۆکە.

ــ مژمژە "زهرە" سوڕانی بە دەوری خۆیدا (٢٢٥) رۆژ دەخایەنێ ئەویش وەك زاوا "عگارد" رویەکی زۆر ساردو رویەکی زۆر گەرمە، نە ئاو نە هەوای تێدا نییە، بەڵکو چڕە دوکەڵو هەڵمێکی زۆر پڕی تێدایە، کەواتە بۆ ژیان بە کەڵك نایەت.

ئێستا هەندێك دەڵێن گوایە ئەستێرەی بارام "مریخ" بۆ ژیانی ئادەمیزاد دەست دەدات هەر لەبەرئەوەی کە لە ماوەی

(٢٤) سەعاتدا سوڕانی بە دەوری خۆیدا تەواو دەکات، واتە بەهەمان شێوەی زەوی، بەڵام ڕاستییەکەی بۆ ژیان دەست نادات، چونکە هەر ساڵێکی (٦٨٧) رۆژەو پلەی گەرمای (٧٠) پلە لە ژێر سفرەوەیەو گازی ئۆکسجینی تێدا نییە، کەواتە بۆ ژیان دەست نادات.

ئەستێرەی موشتەری کە لە (١٢) ساڵدا شەو و رۆژ تەواو دەکات و ئەستێرەی کەش "زحل" کە لە (٢٩) ساڵدا شەوو رۆژ تەواو دەکات، خۆ ئەستێرەی "ئۆرانۆس" کە لە ماوەی (٤٨) ساڵداو "نیپتۆن" کە لە ماوەی (١٦٠) ساڵداو "پلۆتۆ" لە ماوەی (٢٤٧) ساڵدا شەوو رۆژیان تەواو دەبێت ئاشکرایە ئەمانە هیچیان بۆ ژیانی ئادەمیزاد دەست نادەن... تەنیا زەویە بۆ ژیانی ئێمە دەست دەدات، چونکە نزیکیو دوری لە خۆرەوە مامناوەندییەو گەرماو سەرمای مامناوەندییەو بارستاییو تۆپەڵەی لە هەموو کۆمەڵەی خۆر تەنانەت لە خۆریش زیاترەو هێزی راکێشانی مامناوەندییە، سوڕانی رۆژانەو ساڵانەی زۆر باشن بۆ دروستکردنی شەوو رۆژو کژەکان (وەرزەکان)، ئایا کاك

کاوە ئەم زەوییە ڕێکەوت بە دەستی قودرەتی بەو جۆرەو لەو شوێنەدا دروستی کرد ؟!

٢ـ هێزی ڕاکێشان "الجاذبیة"

قورئان دەفەرموێت: **"اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا"** (غافر: ٦٤) ئایا مانای هێزی کێشەر لەم ئایەتەدا بەدی ناکەیت؟ کە ئەگەر ئەم هێزە نەبوایە جگە لەوەی خۆت و شارەکەت دەفڕین، هەموو ئەستێرەکان و هەتاوەکانیش دەکەوتنە سەر یەك و هیچ دیمەنێکی ژیانت نەدەدەی، بەڵام کاك کاوە هەقی خۆتە باوەڕت بە بونی ئەم هێزە نادیارە نەبێت، چونکە زانیاری ئێستا شوێنەوارەکەی نەبێت هیچی تری لێبەدی ناکات واتە "غەیبە".

٣ـ چکەکانی تری زەوی:

کاك کاوە ئەگەر قەوارەی زەوی لەمەی ئێستا گەورەتر یان بچوکتر بوایە ژیان نەدەبوو، خۆ بارستاریی زەوی کەمتر یان

زیاتر بوایە ژیان یان هەر نەدەبوو یان زۆر گران دەبوو، ئەگەر سوڕانی بە دەوری خۆی‌و خۆردا خاوتر یان کرژتر بوایە، نە بەو جۆرە شەوو رۆژ رێك‌و پێك دەبووو نەکژەکان "فصول" پەیدا دەبوو کە ئەمەیش هۆی پەیدا بونی کشتوکاڵە بۆ تێرکردنی سکمان!

دوریی‌و نزیکیمان لە ناوچەق "مرکز" ی هێزی کێشەری زەوییەوە گەورەترین بەڵگەیە بۆ بەرپەچدانەوەی هەزاران سەرلێشێواوو دەروێشەکانی رێکەوت.

ئەی ئاو؟ بەڵێ ئاوی زەوی کە گەورەترین هۆی مانەوەمانە لەم سەر زەویە، زانیاری دەڵێ ئاو بنەڕەتی ژیانە، کاکە گیان کامەیە جێدەستی رێکەوت لە دروستکردن‌و کاتی بارینی‌و دابەشکردنی بەم شێوە جوانە، هەروەك دەزانین ئاو لە یەکگرتنی ئۆکسجین‌و هایدرۆجین پێکهاتوەو ئەم دوو گازەش لە پلەیەکی گەرمی زۆردا نالکێن هەروەك لە سەرمایەکی زۆردا نالکێن، کێ ئەم پلە گەرما مامناوەندییەی بۆ دروست کرد بە تایبەتی لەسەر زەوی‌و بێ دەستە خوشکەکانی تری زەوی؟

ئـيتر باسـى ماسـىو مەلـەوانىو بازرگـانى ئـەم ئـاوەو بڵاوكردنەوەى بەم شێوە جوانـەى كـە (٣/٤)ى روى زەوى ئـاوە، ئەمانە هـەر باسـى مەكـە بـا لـەوە زيـاتر هەسـتى رێكـەوت پەرستەكان بريندار نەبێت.

ئەى هەوا؟ كە يەكێكـە لـە چـەكە بـەهێزەكانى زەوى و بـۆ مانەوەو پارێزگارى ئێمەى رۆڵەى ئەم زەوييە.

كاك كاوە هەمومان دەزانين هەواى ئۆكسـجين بـێ تـامو بـێ بۆنو بێ رەنگەو ناسوتێو يارمـەتى سـوتاندن دەدات، هـەموو گيانلەبەران تەنانەت زەوى خۆيشى هەڵيدەمژێت كەچى لە يـەك رێژەى نەگۆڕاودا دەوەستێو هـەتا جيهـان جيهانـە زيـادو كـەم ناكات ئەو رێژەيش (٢١٪) ە، خۆ ئەگەر نـەختێك لـەم رێژەيـە كەمتر بێت هەمومان دەمرينو ئەگەر نەختێك لەو رێژەيە زيـاتر بێت ئەوا بە دەنكە شقارتەيەك ناوچـەيەكى گـەورە گڕدەگرێـت، كاكە گيان ببورە لەوەى ماوەم نييە هەتا باسى چۆنێتى مانەوەى ئۆكسجينو هەناسەدانى روەكەكانت بۆ بكەم.

ـ قەيدى نييە فەرموو.

ـ یەکێکی تر لە چەکەکانی زەوی ئاگرە.

ـ ئاگر!؟

ـ بەڵێ ئاگر... زانست دەڵێ ئاگر بریتییە لە رواڵەتی پەرەسەندنی سوتاندنی شت، سوتاندنی (combustion) بە مانای گشتی بریتییە لە رواڵەتی یەکگرتنی تەنێك لەگەڵ تەنێکی ترو ئۆکسجیندا، بەلاّم ئەو سوتاندنەی کە گەرما بگەیەنێت بریتییە لە یەکگرتنی ئۆکسجین لەگەڵ کاربۆندا، ئەم کاربۆنەش لە هەموو تەنێکدا هەیە، بەلاّم رێژەی لە روەکدا زۆرترە لەبەرئەوەی دار باشتر دەسوتێ، ئاگر یەکێکە لە هەرە پێویستیەکانی ئادەمیزاد لەم لانکۆڵەیەدا بۆ خۆگەرمکردنەوەی زستانو چێشت لێنانو پیشەسازیو... هتد، خۆ ئەگەر ئاگریش وەك ئاووهەوا زۆر بوایە هەموو سەر روی زەوی دەسوتان، بەلاّم خوا شاردویەتیەوە لە ناو داری تەڕدا یان لە ژێر زەوی بە شێوەی نەوتو بەنزینو گۆگرد، لە کاتی پێویستدا دەتوانین دروستی بکەین "الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَاراً فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ" (یس: ٨٠) ئاگر هەموو کاتێ ئامادە نییە، بەڵکو

دەبێ ئێمە هەڵسین بە پێکهێنانی، ئیتر کام ڕێکەوتی کوێری بێ دەسەڵات دروستی کرد؟

ئەی ڕوەك "درەخت" کە خوا لە قورئاندا دەیکات بە یەکێك لە بەڵگەکانی بونی خۆیو دەفەرموێت: (وَفِي الأَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاء وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) (الرعد: ٤) واتە: لە زەویدا چەند پارچە زەوییەك هەنو لە تەنیشتی یەکترن کەچی زۆر جیاوازییان هەیە لەگەڵ یەکتری وەك بەپیتیو بێ پیتی، ڕەقانی... هتد، دیسان باخ و ساباتی ڕەزە تریو دانەوێڵەو دارخورما یەك پەلو چەند پەل، ئەمانە هەمویان بە یەك ئاو ئاو دەدرێن کەچی ڕێزی هەندێکیانماننداوە بەسەر ئەوانی تر لە خواردندا بە هۆی تامو ڕەنگو بۆنو ئاوداریو وشکییو زۆرو کەمی ڤیتامینەکان... هتد، ئائەمە نیشانەی بونو دەسەڵاتی خوایە، بونی ئەو دەستە بەهێزەی کەبە هەزاران بەڵگەی بەو جۆرە دروستکردوە هەتا بیدۆزینەوەو بیناسین.

بە ڕاستی زاناکانیش سەرسامن لەم مەتەڵە... مەتەڵی درەخت. سەیر دەکەیت درەختێك بە تەنیشت ئەوی ترەوەیەو یەك هەوای کاربۆن دەخۆنو بە یەك ئاو۔ ئاو دەدرێن، یەك جۆرە کلۆرۆفیل بەکار دەهێنن، ئەگەر ڕێکەوتەکەی بەڕێزتان ڕاست بێت دەبێ هەموو درەختەکان یەك جۆرە بەر بگرن.

ئەی شێوەی جوانی ئەم لانکۆڵەیە، هەر لە دیمەنێکی جوانەوە هەتا دانیشتنێکی سەرچاوەی زەڵم[٢]، شمشاڵی شوانێکی لاپاڵی چیا، کچێکی نەشمیلە، پارچەیەك سازو ئاواز، شەپۆلی ئاو، پەڕەی گوڵ، باڵی پەپولە، پەڕی عەیانەمەل، کلکی تاوس، بەهارو دەشتی شارەزوور، هاوینو بەفراوی هەورامان[٣] و کۆسالان[٤] و قەندیل[٥] پایزو گەڵاڕێزان، زستانو کرێوەی بەفر... هتد، ئایا ئەم دیمەنە بە ڕێکەوت دروستبون؟ کاك کاوە بەسە خۆ گێلکردنو پێشێلکردنی ژیریی.

[٢] زەڵم تاڤگەیەکە لە چیای هەورامان.

[٣، ٤، ٥] "ناوی چەند چیایەکە لە کوردستان" .

ئەمە بوو لانکۆڵەکەمان، یان بڵێین میوانخانەکەمان لە ڕێی کاروانی لە دایکبونەوە بۆ گۆڕ، ئیتر بە خوات دەسپێرم تا سبەینێو قۆناغێکی تری باسەکەمان.

خۆمان

"وَفِي أنفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أنَّهُ الْحَقُّ" (فصلت: ٥٣)

كاك كاوە خۆزگە ئەو ئادەمیزادەی بە شەقامەکاندا خۆی بە کەش‌و فشێکەوە با دەدات، دەیزانی لە چی دروستبووە؟

ـ مەبەستت چییە؟ گوایە ئەویش مرۆڤێك نییە وەك ئێمە؟

ـ بەڵێ، ئێمەیش، ئێمەو ئەو هەر لەو هێلکەیە دروست بووین.

ـ هێلکە؟

ـ بەڵێ هێلکە، هێلکەیەك وەك هێلکەی مریشك، بەڵام زۆر زۆر بچووکتر، بە جۆرێك کە کێشانەی ئەو هێلکەیە بریتییە لە (١)لەسەر ملیۆنی گرامێك ئەم هێلکەیە نێچیری گیانداریکی نێرینەیە کە پێی دەوترێت "تۆوی پیاو = حیوان منوي" ئەم گیاندارە نێرینەیش زۆر زیرەك‌و وریاو لێزانە... دەزانێت کە هێلکە خۆشەویستەکەی لە دەرگای ماڵەکەیدا چاوەڕێی دەکات‌و دەشزانێت هیچ ڕێگایەك نییە بۆ گەیشتن بەو خۆشەویستە لە ڕێگای منداڵدان "رحم" ە وەنەبێت، لە کاتی کۆبونەوەی پیاوو

ژندا "جماع" نەبێت، جا پێش ئەوەی بگاتە لای خۆشەویستەکەی دەزانێت ئەم زۆر بچوکە لە چاو هێلکەکەداو ناتوانێت دیواری هێلکەکە بدڕێتو بچێتە ناویەوە بۆیە داوا لە ڕێکەوت دەکات کە سەرێکی تیژی بۆ دروست بکات، هەتا بتوانێت دیواری هێلکەکە بدڕێتو بچێتە ژوورەوە، دیسان ئەم گیاندارە لە ناو ئاودایە چۆن بڕوا؟

- چۆن؟

کاك کاوە — ڕێکەوت — ملێکی درێژو کلکێکی درێژو سەرێکی تیژی بۆ دەردەکات هەتا بتوانێ مەلە بکاتو ئاوەکەی بە تیژی ببڕێتو هەر بە تیژی خۆی بدات بە دیواری هێلکەکەداو بچێتە باوەشی خۆشەویستەکەیەوە.

ئەم هێلکە مێیینە داوێن پاکە بە وەفایەش زۆر بلیمەتە، دەزانێ ئەم تاقە هێلکەیەو ئەوانیش بە هەزاران گیانلەبەری نێرینەن کە هێرشیی بۆ دێنن. ئەی چۆن بتوانێ خۆی لێیان ڕزگار بکاتو بێمێردیش نەمێنێتەوە؟ ئەم هێلکەیە بڕیار دەدا هەر کام لەم گیانلەبەرانە یەکەم جار گەیشتە لای، قۆڵ بکات بە

قۆڵیداو بە مێردی وەربگرێت‌و دەرگا لە سەر هەموو ئەوانی تـر دابخات‌و ئەوانیش هەموو لە خەفەتاندا با هەمویان بمرن.

ئابەم جۆرە یەکەم قۆناغی دروسـتبونی ئـەو ئـادەمیزادە بـە فیزە لە ناو مـندالّدانی دایکیدا دەست پێدەکات، بە داخەوەم کـە ناتوانم قۆناغەکانی تریت بۆ باس بکەم، چونکە کاتێکی زۆرمان پێویستە، ئایا کاك کاوە کامەیە جێدەستی رێکەوت لە چۆنێتیی دروستبونی ئەم ئادەمیزادەو بەم شێوە وردە؟!

ـ من بەم جۆرە زانیارییانەم نەزانیوە، ئەی ئێوەی "فەقێ" و مالآنگەڕ جگە لە "ضرب زیـد" بەولاوە هیچی تریان نەخوێندوە ئەمانەت لە کوێ هێنا؟ مەلاو لێکۆڵینەوەی زانستی؟

ئەوە کەی وردبین "میکرۆسکۆب" تـان بـردە "حـوجرە"وەو شیتەڵی ئەم زانیارییانەتان کرد؟

ـ کاك کاوە مەترسیدارترین شت لەسەر سنگی گەلەکەمان ئەوەیە، لە وڵاتی ئێمە ئەوەی ئاینیی ویست ئیتر زانیاری تازەی ناوێت‌و ئەوەیش زانیاری نوێی ویست ئیتر ئاینی ناوێت، بۆیە ئەوەی زانای ئاینیە هیچ لە زانیاری نوێ نازانێت‌و ئەوەیش کە

زانای نوێیە هیچ لە ئایین نازانێت، ئەمانە هیچیان لە مانای ڕاستی ئایین‌و زانیاری نازانن... هەر دوو لایان بە هەڵە چوون... نەخۆشن... دورن لە ئیسلام‌و زانیاری ڕاستەقینەوە...نەزانیمان کرد کە میکرۆسکۆپمان نەبردە "حوجرە" وە[4]. کاک کاوە ئەم هەویرە ئاوی زۆر دەبات‌و لە باسەکەی خۆمان دەرمان دەکات.

ـ باشە فەرموو بۆ سەر باسەکەی خۆمان‌و باسی خۆمان.

ـ باسی چیی خۆمانت بۆ بکەم؟ هەر پارچەیەك لە لاشەت بگریت پێت دەڵێت کە کێ دروستی کردووەو پەنجە بۆ پەروەردگارەکەی درێژ دەکات، تەنیا مەرج ئەوەیە بە زمانی ژیریی‌و دڵی ژیریی‌و چاوی ژیریی لە پارچەکانی لەشمان وردببینەوە.

ئەم مرۆڤە سەرسوڕهێنەرە ژیانی وەك هەموو زیندەوەرە بێ زمانەکانی تر لە گڵ‌و ئاوە، کەچیی لە دواییدا دەبێت بە فەیلەسوف‌و بیر لە بونەوەر و خۆی و خوا دەکاتەوە، ئیتر باسی چیی ئەم مرۆڤەت بۆ بکەم؟ چۆن لە پشتی باوکیدا پەیدا

---

[4] لەم باسەدا نامیلکەیەکم نوسیوە لە ژێر ناونیشانی "ئیسلام ، ڕۆڵەکانی نەزان‌و مامۆستاکانی تەمەڵن" پشت بە خوا لە چاپ دەدرێت.

دەبێتو چۆن کۆچ دەکات بۆ سکی دایکیو لە وێوە بۆ جیهانو ژیانو روناکیو شیر مژین؟ چۆن هەناسە دەدات، خواردن دەخوات، جوین، قوتدان، چۆن گۆشتی پیێ دروست دەکات؟ چۆن گەرما دەگەیەنێت بە لاشەیو چۆن ناو سکی گسك دەدات بۆ دەرەوەو چۆن دیسان پڕی دەکاتەوە؟

چۆن شەقە جۆگەی خوێن وەك جۆگەی دەلێنو چەقان[٥] بۆ هەموو تێشوەکانی لەشی راکێشاوەو لەم سەرەوە خوێنێکی سووری گەشی پاك لەگەڵ خۆیدا دەباتو لەو سەرەوە خوێنێکی شینی پیس لەگەڵ دەیان لاشەی کرێکاری کوژراو دەهێنێتەوە؟ چۆن لاشەی ئەم مرۆڤە لە ملیۆن، ملیۆن سێڵ "خلیة" پێکهاتوەو چۆن ئیش دەکەن؟ چۆن ئەم لاشەیان پێکهێناوە؟ ئەم لاشەیەی کە بریتییە لە جەنگێکی جیهانی، بە هەزاران خڕۆکە دەدات بە کوشتو دیسان پاڵ دەنێت بە لەشکرێکی ترەوە بۆ پڕکردنەوەی سەنگەرەکان... هەموو کەلاوەیەك ئاوەدان دەکاتەوەو هەموو خوێن بەربونێك دەبەسێتەوە!

---

[٥] دەلێن و چەقان ناوی دوو جۆگەی بەریلاون لە شارەزوور.

ئەی ژیریی "عقل" کە ژیریی خۆی سەرگەردانە لـە چـۆنێتی خۆی، ئەی بە هەزاران شێوەو رەنگـو چاکەو بـەد، بـە هـەزاران بەسەرهاتی تۆمارکراو... لە کوێن؟ چۆن وا دێن بە دەستەوە لـە کاتی داوا کراودا؟

کاك کاوە — نەك چـۆنێتی کارکردنیـان تەنانـەت — نـاتوانم ناوەکانیشت بۆ هەڵبدەم... جا ئەم سەنگـو تـرازووە لـە کـوێو کێشـانەی رێکـەوت لـە کـوێ! تـۆ بـاوەڕت بـەوە نییـە کـە بومەلەرزەیەك لە چاپخانەیەکدا ببێتە هۆی چاپ بونی دیوانێکی شیعر، بەڵام بڕوات بەوە هەیە ئەم هەموو وردەکارییە لە خۆیەوە بەرێکەوت بوو بێت؟! "أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلاً" (الكهف: ٣٧) ئایا ددان نانێیت بە بونی ئەوەی دروستی کردویت لەگڵو کردویتی بە پیاو کاك کاوە!

"فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ" (الزمر: ٢٢) هـاوارو هەش بەسـەر ئەوانـەی دڵـڕەقن لـە یـادی خـودا، کـاك کـاوە! واکاتیشمان تەواو بوو تا سبەینێ خوات لەگەڵ.

سەردانێك لە ژیریی

"... أفلا تعقلون؟"

کاك کاوە ماوەیەك لەمەوپێش لە گۆڤارێکی میسرییدا خوێندمەوە کە لە کاتێکدا تیپێکی سێرك یارییەکی دەکرد لە پێش چاوی سەیرکەرەکانی، لەم یارییەدا شێرێك هێنرایە سەر شانۆ بۆ یاری، پاش ئەوەی یاری پێکەرەکەی کە ناوی "محمد الحلو" بوو یارییەکەی بە شێرەکە تەواوکرد، چەپڵەیەکی زۆرو هەڵنانیان بۆ "محمد" لێدا، ئەمیش ئاوڕی دایەوە بە لای سەیرکەرانەوەو پشتی کردە شێرەکە بۆ ئەوەی سوپاسی چەپڵەلێدەرەکانو سەیرکەران بکات، لەم کاتەدا شێرەکە هێرشی هێنایە سەریو بە چنگو قەپ تێی بەربوو، موحەممەد خەڵتانی خوێن بوو، سەیرکەرەکان بە هاوارو پەلاماری کورسی هێرشیان هێنایە سەر شێرەکەو بەهەر جۆرێك بوو موحەممەدیان لە ژێر چنگی دەرهێناو بە پەلە گەیاندیانە نەخۆشخانە، بەڵام بێ سود بوو، لە پاش تەواو بونی دوا وشەی کە وتی "تکام وایە ئەم شێرە نەکوژن، توخوا مەیکوژن" موحەممەد گیانی دەرچوو و

مرد، بەڕێوەبەری سێرك بڕیاریدا بە ناردنی شێرەكە بۆ باخچەی گیانلەبەران "حديقة الحيوانات" لەبەر ئەوەی شێرێكی دڕندەیەو بۆ یاری پێكردن ناشێت.

بەڵام ئایا دەزانی شێرەكە چیكرد؟

ـ چیكرد؟

ـ كاك كاوە ئەم شێرە مانی گرت لە خواردن، چەندە خەریكی دەبون خواردنی نەدەخوارد، مێیینەیەكیان بۆ هێنا، بەڵكو لەگەڵیدا رابێت، بەڵام بێ سود بوو، هەر كە لێی نزیك دەبویەوە لێی دەداو بە نینۆك تێی بەردەبوو، ئەم شێرە وەك شێتی لێهاتو بەربووە گیانی خۆیو بە چڕنوك لاشەی خۆی ئەنجن ئەنجن كرد، ئەوەندەی گاز گرت لە كلكی هەتا قرتاندی، ئەمجارە بەربوە دەستو قۆڵی ئەو دەستەی موحەممەدی پێ كوشتبوو بەربووە خواردنی گۆشتی خۆی لە داخاندا، بەڵێ بەربووە خۆی هەتا خوێنی بەربوو نەگیرسایەوەو مرد، لە داخی پەشیمانی مرد، لە پاش بیركردنەوە لە تاوانەكەیو هەستكردنی بە تاوان... بەڵێ پاشایەك لە پاشاكانی بێشەو بە خوێن مژ

بەناوبانگ هەستی بە پەشیمانی کرد، بەڵام کاک کاوە ئێمەی مرۆڤ زۆر لەوان دڕندەترین هەرگیزیش هەست بە پەشیمانی ناکەین... لە سەر مێزی "دیبلۆماسی"و بە دەم پێك هەڵدانەوەو بە سادەییەکەوە بڕیاری کوشتنی ملیۆنەها کەسی بێتاوان دەدەین‌و خۆشمان لە گەشتی خۆمان ناکەوین هەروەك هیچ نەبوو بێت.

کاك کاوە ئایا شێرەکە لە وتەکەی "موحەممەد" تێگەیشت کە وتی:

داواکارم ئەم شێرە مەکوژن.

ـ نازانم.

ـ کەواتە ئێمە هیچ لە چۆنێتی هەستی زیندەوەرانی بێ زمان نازانین.

ئەی پشیلە کە پیسایی خۆی دەشارێتەوە، مانای جوانی‌و ناشیرینی‌و عەیبە دەزانێ؟

هەنگ، ئەگەر زەردەواڵەیەك بڕواتە شانەکانیانەوە دەکەونە جەنگ لەگەڵیدا هەتا دوا هەنگ خۆیان بەخت دەکەن لە ڕێی

نیشـــــتیمانەکەیاندا، ئایـــا کـــێ فێـــری پێشـــــمەرگەیی و نیشتیمانپەروەری کردن؟ یان هەر کـە پاشـاکەیان دەمرێـت لـە ناوخۆیانــدا پاشــایەك هەڵدەبــژێرن، کــێ فێــری هەڵبــژاردن (کۆنفراس)ی کردن؟

یان زەردەواڵە کە مێروو بەنج دەکـاتو چـزووی دەچـەقێنێتە شوێنی دەماری (عـصـبی) ئـەو مێـرووە بـێ هەسـت "بـەنج" دەبێتو دەیبات لە ژێر هێلکەکەیـدا دایـدەنێت، جـا هـەر کـە بەچـکەکەی هـەڵێنا خـواردنێکی تـازەی نایـابی دانـاوە هـەتا بەچـکەکەی بیخـوات، کاکـە گیـان ئـەم زەردەواڵەیـە لـە کـام زانستگای پزیشکی دەرچووە؟ وا بەو جـۆرە شـوێنی "دەمـار = عصبی" ئەو مێروە دەزانێت.

یان ئەو مێروو کرمانەی کە لـە رەنگـی ئـەو شـوێنەی تێـدا دەژین بەرگ بۆ خۆیان دەکەن، لـە کـوێ یاسـای چەواشـەکردن و خۆحەشاردان "الغش والاختفاء" فێربون.

وشتر، هەتا یـەکێك دیاربێـت ناچـێتە لای مێینەکـەی، خـۆ ئەگەر لەو کاتەدا یەکێك چوو بە سـەریاندا سـەریان دادەخـەن و

تەریق دەبنەوە، ئایا ئەم وشترە مانای شەرم دەزانێ؟ ئایا ئەم وشترە بەناموستر نییە لە زۆربەی لاوەکانی پاریس و نەرویج؟

ئەی کاک کاوە چۆن مێرولە کار دابەش دەکات بە سەر ئەندامەکانی شارەکەیدا کە بە هەزاران مێرولە دەبن؟ چۆن دەتوانن هەڵسن بەو یاسا رێک و جوانە کۆمەڵایەتییە وردە، بێ ئەوەی زمانێک هەبێ پێی بدوێن؟ ئایا ئەمانە لەگەڵ کام بارسەنگی رێکەوتدا هاوکێش دەردەچن؟

ـ دەڵێین ئەمانە یاسای سروشتە.

ـ کاک کاوە، سروشت چییە؟ دەبینرێت؟

ـ نا.

ـ ئەی سروشت چییە؟!

ئەمە راکردن و هەڵاتنە لە وشەی "خوا" وە بۆ وشەی "سروشت"، سروشت هەر بەمانای خوایە و هیچ جیاوازیی نییە، سروشتی خاوەن دەسەڵات و زانا و توانا و ئاگادار لە هەموو چپەیەکی ناوخۆیی هەر لە بنی زەوی هەتا دورترین کەشکەشانی گەردون، بەڵێ ئێمە ئەو سروشتە دەپەرستین، تەنیا ئەوەندەیە،

ئێوەی سەرلێشێواوە پێی دەڵێن "سروشت"و ئێمەی خاوەن باوەڕ پێی دەڵێن "خوا"، ئەمە قینەبەرایەتیو خۆبەزلزانینە... ئەمە راکردنە لە وشەیەکەوە بۆ وشەیەکی تر، من زۆر لێم رونە خۆیان "ئەو زلانە" هەست دەکەن بە بونی ئەو خوایەو هەرچەندە دوور بڕۆن لە ئەنجامدا سەریان دەدات لە بەردو لەو سەرەوە دەگەڕێنەوە، بەڵام بیر ناکەنەوە لەوەی بزانن ئەو بەردە چنی بوو دای لە سەریان؟ ئاخ... ئەوانە چەندە ئاتاجی ماوەیەك تەنیاییو بیرکردنەوەن، ئەو کاتە دەزانن "سروشت" راکردنە لە وشە بۆ وشە بێ زیادو کەم.

دیسان هەر زانست دەڵێت: "هەموو زیندەوەرێك بەشی خۆی هەستی هەیە، ئەوەندە هەست بە شت دەکات بەشی هەڵسوڕاندنی ژیانی خۆی"، بەڵام ئایا کاك کاوە هیچ زیندەوەرێك راستی چۆنێتی ئێمەی مرۆڤ دەزانێ؟ ئایا دەزانێ لەشی ئەم مرۆڤە چۆن پێك هاتووە، چۆن دەبیسێو چۆن دەخوات، سوڕانی خوێنی ئەم مرۆڤە چۆنە؟ یان چۆن ئەم ئادەمیزادە بیر لە شت دەکاتەوەو شت دادەهێنێو دەزانێ ئەم

مرۆڤە چەند شتی سەرسوڕهێنەی داهێناوەو بۆچی دایهێناوە؟ هتد...، لەگەڵ ئەوەشدا هەستی زیندەوەران لەگەڵ هەستی ئێمەدا زۆر نزیکترە لە چاو هەستی ئێمەدا بەرامبەر هەستو دەسەڵاتو چۆنێتی خوادا.

ئا بەم جۆرە ژیریی پەنجە رادەکێشێت بۆ خوا، پیشانت دەدا کە کێ پەروەردگاری ئەم بونەوەرەیە.

ئیتر تا سبەینێ بە خوات دەسپێرم.

هاوبەشی لە کۆڕێکی زانیارییدا

" إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاء" (فاطر: ٢٨)

ـ کاك کاوە ئەمەی لە پێشەوە باسمانکرد، هەمووی تێبینیی‌و سەرنج‌و زانیاری بوو لە بارەی خواو شیتەڵکردنی وشەی رێکەوتەکەی بەرێزتانەوەو کێشانەی بە ترازوی ژیری، بەڵام با سەرێکیش لە کۆڕی مەستانی جامی زانیاری و زانست بدەین‌و بزانین لەوێ دەنگ‌و باس چییە؟ بزانین ئەوان تێڕوانینیان بەرامبەر بە وشەی "خوا" چۆنە؟

ئەنەکساگۆرس[٦] دەڵێت:

هەرگیز نابێت هێزێکی کوێرانە "قوة عمياء" ئەم بونەوەرەی دروستکردبێ، چونکە هێزی کوێری — بێ دەسەڵاتی خوایەتی — و پشێوی زیاتر هیچی تری لە دەست نایەت، ئەم بونەوەرەش دورە لە هەموو پشێوییەك، ئەوەی کە مادده هەڵیدەسووڕێنێ ژیرییەکی بە دەسەڵات‌و بینەرو زانایە.

ئەفلاتون[٧]:

[٦، ٧، ٨، ٩] لە فەیلەسوفە بەرزەکانی یۆنانی‌و لە بیرتیژەکانی مرۆڤایەتی دەژمێردرێن.

بونەوەر نمونەی جوانیی‌و یاسایە هەرگیز نابێت بێنیازێک "قصد" و لە خۆیەوە بوو بێت.

ئەرستۆ[٨]:

ئێمە زۆر کەمترین لەوەی کە خوا بیرمان لێبکاتەوە، چونکە ئێمە لە ریزی "هیچ" داین.

ئەکویناس[٩]:

ژیری ئێمە پەستە لە زانینی راستی هەموو شتێك، راستیی هیچ شتێك ماددە نەبێت نایزانێ... بەڵکو زۆر رواڵەتی ژیان بۆ ئێمە رون نەبووەتەوە، هیچ زانایەك نەبووە تا ئێستا راستیی چۆنێتی مێشێکی زانیبێت.

دیکارت[٧]:

بونی من شتێکی راستەو من هەم... ئەی کێ دروستی کردوم؟ خۆ خۆیشم خۆمم دروست نەکردوە، کەواتە دەبێ پەروەردگارێکم هەبێت‌و پەروەردگارەکەشم بونی پێویست "واجب

---

[٧] "دیکارت" فەیلوسوفێکی بەرزی فەرەنسییە.

الوجود" بێت‌و دەبێ خاوەنی هەموو ئاوەڵناو "صفە"ێکی تەواو بێت ئەویش خوایە.

رۆجەر باکۆن[8]:

هیچ زانایەك نییە لە هەموو زاناکانی سروشتگەری بتوانێ هەموو شتێك لە ژیانی تاقە مێشێك بزانێ، چ جای ئەوەی بیەوێت لە چۆنیەتی بون‌و ژیانی خوا بزانێت.

باسکال[9]:

دوو دەستە هەن لە ئادەمیزاد کە بە راستی پێیان بوترێت ژیر:-

یەکەمیان: ئەوانەن کارگوزاری خوا دەکەن، چونکە ناسیویانە.

دووهەم: ئەوانەن کە تێدەکۆشن بۆ ئەوەی خوا بدۆزنەوە، چونکە نەیانناسیوە.

ئەنشتاین[10]:

---

[8] باکۆن : مامۆستایەکی بەرزی زانکۆی "ئۆکسفۆرد"ی ئینگلیزی بوو.

[9] پاسکال : زانای هەرە بەرزی فەرەنسییە، خاوەنی زۆر بیردۆزی ماتماتیك‌و فیزیك‌و ئەندازیارییە.

[10] ئەنشتاین: زانای هەرە بەرزی ئەڵمانییە و خاوەنی بیردۆزی "نسبی"یە، لە ساڵی ١٩٥٥ دا کۆچی دوایی کردووە.

ئاینیی بێ زانیاری کوێرەو زانیاری بێ ئایین شەل.

کانت[١١]:

من پڕ بەدڵ بڕوام بە بونی خواو هەتا هەتاییو نەمردنی گیانو راستی رۆژی پاداشت "یوم الجزاء" هەیە، بەڵام ژیریی توانای زانینی چۆنێتی ئەم رێگایەی نییە.

جێمس جێز[١٢]: کاتێ بە گەورەترین تەلەسکۆب سەیری دورترین کەشکەشانی گەردون بکەین، دەبینین ئەویش هەر بەم یاسایەی کەلای زەوی ئێمە هەیە هەڵدەسوڕێت ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە ئەم بونەوەرە یەك پرۆژەیەو یەك خاوەنی هەیەو بێخاوەن نییە.

داروین[١٣]:

[١١] عەمانوئیل کانت: فەیلەسوفێکی هەرە بەرزی ئەڵمانییەو خاوەنی باوەڕێکی پتەو بووە.

[١٢] جێمس جێز: زانای هەرە بەرزو بەناوبانگو گەردونناسیی بلیمەت بوو، خاوەنی نۆد بیردۆزی گەردونناسییە.

[١٣] داروین: زانای سروشتگەرییەو خاوەنی تیۆری "النشوء والارتقاء"ە.

بیردۆزی پەیدابون‌و گەشـەکردن (النشـوء والارتقـاء) مانـای نەبونی خوا نییە، چونکە ژیریی قایل نابێت بەوەی ژیان یەکسەر لە ماددەوە پەیدا بوو بێت.

کاتێ پرسـیاریان لـە "ئەدیسـۆن"[١٤] کـردو وتیـان: ئایـا تـۆ بۆچوونت چۆنە بەرامبەر بە بونی خوا؟

وتی: بێگومان من بڕوام بە بونی خوا هەیە.

وتیان، ئەی بۆچی نابینرێت؟

وتی: من کارەبام دروستکردوەو زۆر بە باشـی ئـەو دەناسـم، بەڵام ئایا کارەباکە من دەناسێت‌و هەست بە بونی من دەکات؟

وتیان: نا.

وتـــی: هــەموو دروســـتکراوێك لـــە چـــاو دروســـتکەرەکەیدا هەروایە.

کاك کاوە وتـەی زاناکـان لـەم بـارەوە دوایـی نایـەت، هـیچ زانایەك نەبووە باوەڕی بە بونی خوا نەبوبێت، بەڵام هەنـدێك لـە زاناکان لەبەرئەوەی چۆنێتی رێگای بۆچونی (خوا)یان نـەزانیوەو

---

[١٤] ئەدیسۆن: زانای فیزیکی ئەمریکیی‌و داهێنەری کارەباو کامێراو قەوان بوو.

ویستویانە (خوا) وەك قەوارەیەكی ماددی بەردەستیان بكەوێت، ڕێگایان لێ تێكچوەو توشی هەزاران گومان سەختی هەزار بە هەزار بون.

هەندێك لە زاناكان تەنیا بە باوەڕ وازیان نەهێناوە، بەڵكو نوێژیان كردوەو باوەڕیان بە بونی فریشتەكان هەبووە وەكو "ئەلەكسیس كاریل"[١٥] كە دەڵێت: زۆر زیندەوەری زانا هەن و چواردەوری ئێمەیان گرتووە، بەڵام ئێمە ناتوانین بە "میكرۆسكۆب" بیانبینین، بەڵكو بە نوێژو نزیكبونەوە لە خوا دەتوانین بیانبینین و ببینە شیاوی بەزەیی ئەو ژیرییە شاراوانە.

یان ئەوەی بڕواتە "لەندەن – لە گۆڕەپانی /٣٣ مارلبورن" كە كۆمەڵێكی گیانی "الجمعیة الروحیة" ی تێدا هەیە، لە پێنجەمین نهۆمی ئەو كۆمەڵەدا شوێنێكی تایبەتی هەیەو كاتی خۆی "ئۆلیڤەر لۆدج"[١٦] نوێژی تێدا كردووە.

---

[١٥] كاریل: پزیشك و زانای هەرە بەرزی فەرەنسییە، لە ساڵی ١٩١٢دا خەڵاتی نۆبلی وەرگرت و خاوەنی كتێبی "الانسان ذلك المجهول"ە.

[١٦] لۆدج: زانای بەرزی ئینگلیزو دروستكەری سەمماعەی رادیۆیە.

کـاك کـاوه ئەمانـە هیچـیان کرێگرتـە نـەبونو فەقێیـەتی خانەقای "بیاره"یشیان نەکردوەو "ضَرَبَ زَیـد" یان نەخوێندوه، بەڵکو پیاوانی زانیاری بون کەچی باوەڕیشیان بە بـونی خـوا تـا ئەو رادەیە بەهێزە بوە، بەڵام زۆر راستە کە ئێمە نەزانین، گێلین، نەفامین، دواکەوتوین، چونکە زۆر زوو چاوبەسـتمان لێـدەکرێتو بە هەموو لایەکدا سەمامان پێدەکرێت.

ـ وتەکانت لە سەر سەرم، بە راستی زۆر کەلەبەری رێگات بۆ روناك کردمەوە، بەڵام کەی ئێمەی تازە پێگەیشـتوو بـەم جـۆره بیر لە شت دەکەینەوە؟ کەی ئەوەی پێـی دەوتـرێ "پـەروەردەی ئاینیی" و ئێمە لە خوێندنگەدا دەیخوێنینو بەرگەی ئەو هـەموو هێرشە دەگرێت کە گومان بۆمـانی دەهێنـێ؟ بـڕوام هەیـە بـە خوا... خاوەنی بونەوەر، بڕوام هێنا بە چاوڕاوی خۆمان، بـڕوام هێنا بە راکردنمان لە وشەی (خوا) وە بۆ وشەی (سروشت)، بڕوام هێنا بە کوێریو بێ دەسەڵاتی مـاددەو ناڕاسـتی بیرکردنـەوەی رێکەوتو سەرلێشێواوی ئێمە، بە ڕاستی ماوەیەك مـن هەسـت بە پاڵەپەستۆیەکی دەرونی دەکـەم، هەسـت بـە جیهـانێکی تـر

دەکەم بێجگە لەم جیهانە ماددییە، هەست بە باوەڕو تامو مەزەی باوەڕ دەکەم، ئێمە وا بۆ شەش مانگ دەڕوات کەس‌و کاری خۆمانمان نەدیوە، کەچی من مەزەی باوەڕ بە جۆرێ مەستی کردوم هەست بە هیچ شتێکی تر ناکەم خۆزگە هەموو کەس بیزانیایە لەزەتی باوەڕ چەند خۆشە، خۆزگە تاقییان دەکردەوە.

ـ سوپاس بۆ خوا، کە بە یەکجاری ڕێگات لێ ون نەبوو، خوا یارمەتیدایت بۆ دۆزینەوەی ڕاستی، منیش پشومدا، چونکە بۆم دەرکەوت نەمامەکەم لە ماوەیەکی کەمدا هاتە بەرو ڕەنجەکەم بە فیڕۆ نەڕۆیشت.

ـ بەڵام توخوا تۆ ئەم کۆڕەمان لێ تێك مەدەو هەتا بە تەواوی لەم نەخۆشی‌و بێ هۆشییە ڕزگار دەبم بەردەوام بە لە ئامۆژگاری کردنم.

ـ بە پشتیوانی خوا لە سەری دەڕۆین، بەڵام وا ئێستا کاتمان تەواو بوو، تا سبەینێ بە خوات دەسپێرم.

لێك پچڕان

بەڵێ هەر وەك كاك كاوە دەڵێ ماوەی شەش مانگمان تـەواو كرد لە ژێر سایەی سەربازیی "عـارفی"[17] ، بـەڵام تـامی وچـان "اجازە"مان نەكرد، بەم هۆیەوە زۆر لە سەربازە كوردەكان ڕایان كرد، بە جۆرێك بەرپرسیاران هەستیان پێ كرد... ئەو ڕۆژە ئێمە "كوردەكان" یان كۆكردەوەو وتیان هۆی ڕاكردنـی ئـەم هـەموو سەربازە چییە؟ شەوی وا هەیـە سـەد سـەرباز پێـوار "غائـب" دەبێت؟ كوڕێكی قەرەداغیی كە ناوی "فەریق" بوو لـە ڕیزەكـە دەرچوو وتی: ڕاستییەكەی بێوچانیی "اجازە"یە، وچانمان نادەنـێ هۆی ئەوەیە... بەڵێ بڕیاردرا هەر ئەو ڕۆژە پۆستەیەك بڕۆنـەوە بۆ مـاڵی خۆیـان، لەوانـە كـاك كـاوەی خـاوەن بـاوەڕ بـوو... ڕۆیشتەوە بۆ ماڵەوە بۆ ماوەی (٧) ڕۆژ، بەڵام پـاش ڕۆیشـتنی ئەو بۆ ماڵەوە بۆ (٥) ڕۆژ منیش ڕۆشـتم بـۆ "خـولی فێربـونی بێتەل (لاسلكی)" بۆ هەولێرو ئـیتر كـاك كـاوەم نەبینیـەوە...

---

[17] عارفیی بەكاردەهێنرێت بۆ ماوەی ڕژێمی "عەبدوسەلامو عەبدوڕەحمان موحەممەد عارف"ی برای لە عێراقدا.

پاش جێگیربونم لە هەولێر، ئەم نامەی خوارەوەم بۆ کاک کاوە نوسی.

نامەکە:

هاوەڵی خۆشەویست کاک کاوە گیان

سلاوی خوات لێ بێت

هیوادارم ئەو تروسکاییەی کەوتووەتە دڵتەوە نەهێڵیت بکوژێتەوە، بەڵکو بیکەی بە گڕێك‌و هەموو باوەڕێکی پووچ‌و بەدی پێ بسوتێنی.

چاوەکەم: کاتی خۆت بەفیرۆ مەدە، بەڵکو لە خوێندنەوەی کتێبی چاك‌و کردەوەی چاکدا بەکاری بهێنە، وا بزانە ئەم تەمەنەی پێت دراوە وام‌و پێشینە "قرض و سلفة"یە... بیرەوەریی ڕێکەوت بۆ ئادەمیزاد دەست نادات، بەڵکو بۆ ئەوانە دەست دەدات خۆیان بە بەچکەی مەیمون‌و چەقەڵ دەزانن، ئەوەش خۆی بە نەتەوەی مەیمون‌و چەقەڵ دەزانێت‌و بونی "ئادەم"ی بە لاوە ئەفسانەیە لۆمەی ناکرێت.

کاکە گیان: پیرۆزبایی دۆزینەوەی ڕاستیت لێ دەکەمو هیوادارم لە سەری بڕۆیتو چاڵو چۆڵی گومان لەرەت پێ نەکاتو خۆت ڕابگریت لەبەر گێژەڵوکەی تانەو تەشەری سەر لێ شێواوەکاندا دەزانم ئێستا پێت دەڵێن:

کاك کاوە ئەوسا بۆچی وات دەوتو ئێستا بۆچی وا دەڵێیت، دەزانم هەوڵ دەدەن بۆ گەڕانەوەت بۆ سەر لێ شێواویی، بەڵام تۆ ژیریی خۆت بخەرە کارو بزانە ئێستا دڵنیایت یان ئەو کاتە؟ بزانە ئێستا دەرونت پڕ ئارامە یان پێشتر؟ شوێن کەوتنی ڕاستییت مەبەست بێتو هیچی تر، کاتێ کتێبی "گەشتەکەم لە گومانەوە بۆ باوەڕ" کرد بە کوردیی دەرگای نامەنوسیم لێکرایەوە لەگەڵ"دکتۆر موستەفا مەحمود" بە هۆی "دارالشروق"ەوە لە "قاهیرە" نامەم بۆ دەنوسی، لە نامەیەکەدا بۆم نوسی" تۆ لە کتێبی ـ ابلیس ـ دا وا دەڵێیتو کەچی لە کتێبی (القرآن محاولة لفهم عصري) دا شتێکی تر دەڵێیت... کەس لە تۆ تێناگات، تاوێك باوەڕت تەنیا بە ماددە هەیەو تاوێك بە (خوا)... هتد".

له وەڵامدا نوسییەوەو وتبوی:

"تۆ یەکەم کەس نیت ئەم ڕەخنانەم لێ دەگریت، بەڵکو بە هەزاران کەس هێرشم بۆ دەهێننو لۆمەم دەکەن کە بڕوام بە (خوا) هێناوەو سەر لێ شێواوی خۆمم بۆ دەرکەوتووە، بەڵام ئێوە من بەچی دەزانن؟ بە پارچەیەك ئاسن، یان دارێکی ڕەق، یان ئاوێکی زەلکاو؟ نەخێر، من مرۆڤم، ئادەمم، خوا ژیریی داومەتێ هەتا هەڵەی پێ ڕاست بکەمەوە، خۆ ئەگەر موسڵمان بومایەو پشتم لە ئاینەکەم بکردایەو دوای سەر لێشێواوەکان بکەوتمایە، کەس بە لایەوە سەیر نەبوو، بەڵکو لەوانە بوو لاپەڕەکانی ڕۆژنامەو گۆڤارەکان بە ناوی من پڕ بکرایەتەوە، شوورەیی نییە مرۆڤ هەڵەی خۆی ڕاست بکاتەوەو پەنجە بۆ خاڵەکانی هەڵەکەی ڕابکێشێت، من یەکەم کەس نەبوم هەست بە هەڵەی خۆم بکەم، "خالیدی کوڕی وەلید" زۆر بە پاڵەوانیی دژی موسڵمانانو پێغەمبەرەکەیان جەنگاو تەنانەت لە جەنگی "ئوحود" دا لە شکری موسڵمانەکانی شکاند، کەچی پەشیمان بویەوەو ئاڵای ئیسلامی گرت بە دەستەوەو بوو بە سەر لەشکری

موسڵمانەکانو ناونرا "شمشێری خوا = سیف الله"، "عومەری کوڕی خەتاب" موسڵمانەکان لە ترسی نەیاندەوێرا ببزوێن، کەچی لە دواییدا باوەڕی هێناو بوو بە پاڵپشتێکی گەورە بۆ ئیسلام".

"دکتۆر مستەفا" لە سەر نامەکەی دەڕواتو دەڵێت:

"مرۆڤ لە سەردەمی لاویدا حەز بەوە دەکات باوەڕ بە شتێك بهێنێ کە لە بەر چاوی بێتو بە چاوی خۆی ئەو شتە ببینێ، لە بەر ئەوەی باوەڕی ماددییەت زۆر بە ئاسانی دەچێتە مێشکی لاوێکی تازە پێگەیشتوی خوێن گەرمەوە، هەتا پیرێکی دنیادیدەی خاوەن تاقیکردنەوەی جۆر بە جۆر، منیش هەر بەجۆرە هۆشم پەیداکردو ژیریی و زانست ڕێگای راستیان نیشاندام، خەڵکیش چی دەڵێن با بڵێن، ئەوەی من دەمویست دەستم کەوت".

جا داواکارم وەك دکتۆر "مستەفا" نەبەز بیت لە سەر راستی. برا گیان دارایىو سامان نرخی نییە، پێشکەوتنی ماددی ئەگەر بڕوای لەگەڵ نەبێت گەورەترین ماڵوێرانییە بۆ ئادەمیزاد، ئەگەر کەمێك بە وردی سەیری ئەم ئادەمیزادەو هەڵپەی ئەم ئادەمیزادە بکەیت، بۆت دەردەکەوێت کە

پێشکەوتنی ماددیی زیاتر ئادەمیزادی خستۆتە ناخۆشییو بێئارامی، نەك پشوودان، خاوەن سامان ئەوەیە دەسەڵاتی بەسەر خۆیدا هەبێت لە پاشان هەوڵی کۆکردنەوەی ماڵو سامان بدات، واتە بەندەی ئارەزوی خۆی نەبێت، هەر کەس دەسەڵاتی بەسەر خۆیدا هەبوو زانی رێگای راستی ژیان چۆنە، ئەوەیە بەگ، پاشا، پێشکەوتوو، خاوەنی ژیریی،... هتد، غاندی هیندی پیاوێکی روتو قووت بوو، بەڵام زۆر بە دەسەڵات بوو... ئەو رۆژەی کە دەیوت "بە رۆژوو دەبم و شت ناخۆم" دەوڵەتی ئینگلیز — کە یەکەم دەوڵەت بوو ئەو کاتە لە سەر رووی زەوییدا — لەرزی لێدەهاتو کۆنگرەی گشتی "مجلس العموم" ی بۆ دەبەستو دەکۆڵرایەوە لە داخوازییەکانی "غاندی"، بەریتانیا وای دەزانی "غاندی" بە رۆکێتێکی ئەتۆمیەوە دەدا بەسەر "لەندەن" دا، لەگەڵ ئەوەشدا غاندی نانی ئێوارەی نەبوو تێر سکی خۆی بخوات، ئەوەیە دەسەڵات، ئەوەیە سامان کە هەرگیز نامرێت نەخۆیو نەسامانەکەی، بەڵام کۆشكو ئۆتۆمبیل، ئافرەتی جوان هەموویان دەمرنو دەسوونو ناویشیان نامێنێت.

گیانەکەم: لە کتێبێکدا خوێندمەوە کە لە یەکێك لە شارەکانی ئەمەریکا (٤١٨) تەرم گوێزرانەوە بۆ گۆڕ، ئەوانەی

لەگـەڵ تەرمەکانـدا بـون دەمو لوتیـان بـە ئـامێری کیمیـاوی هەڵبەستبوو، بەرگی کیمیاوییان لەبەر بوو هـەموو شـەقامەکان چـۆڵ کرابـون و هاتوچـۆش قەدەغـەکرا بـوو، ئەوانـەی لەگـەڵ تەرمەکانـدا بـون لـە ترسـان هەڵدەلـەرزان؟! بـەڵێ بـەو جـۆرە تەرمەکان گوێزرانەوەو چوونە گۆڕەکانیانـەوە کـە بنـی دەریـای "پاسەفیك" بوو. ئەم تەرمانە بریتیی بـون لـە (٤١٨) سـنوقی پۆڵا، هەریەکەیان (٣٠) رۆکێتی گازی کوشندەی تێدابوو. واتـە زیاتر لە (١٢) هەزار رۆکێتـی دژە مـرۆڤ... بـەڵێ خزانـە بنـی دەریا، چونکە ئەمریکا بڕیاری دابـوو لـە دەسـتیی ئـەم جـۆرە چەکانە رزگاری ببێت، نـەك لەبەرئـەوەی حـەزی لـە ئاشـتییەو نایەوێ کەسـیان پـێ بکوژێـت، بـەڵکو لەبەرئـەوە بـوو چـەکی میکرۆباوی دروسـتکردوە، واتـە میکـرۆب پـەروەردە دەکـاتو دەیکات بە چەكو دەیتەقێنێ بۆ کوشتنی ملیۆنـەها کـەس بـە یەك چرکە، چونکە مۆدێلی تازەتری داهێناوە بۆ کوشتنو چـەکی "تۆلاریا" ی دروستکردوە، بەڵێ ئەو رۆکێتانەی فڕێدا، چـونکە چـەکی هایـدرۆجینی هەیـە لـە نـاو مـانگی دەستکرددا بـە تەقینەوەی کەرت "قـارە" یـەکی زەوی دەکـات بـە دەریایـەکی تـازە، چـونکە بـە تەمایـە بـەم زوانـە بۆمبـای "نیـوترۆن"

دروستبکات کە هەر بە تەقینەوەی گۆی زەوی هەروەك سێوێك لەت دەکاتو دەیکات بە دوو پارچەوە، هەڵگرتنی تەرمی ئەو رۆکێتانەو فرێدانیان، مانای فرێدانی بەزەیی، مانای رزگار بون لە دەستی دڵنەرمیی.. ئا بەم جۆرە هەوڵ دەدرێت بۆ لە ناوچوونو قەڵاچۆکردنی ئادەمیزاد لە ماوەیەکی کەمدا، بێ ئەوەی هیچ سەربازێك بڵێ من ئازا بووم یان کوژراوێك بڵێ من شەهیدم... نا ئەمانە نامێنێت.

بەڵێ بەو جۆرە مرۆڤ بوو بە دوژمنی گروی مرۆڤایەتی، ئەمەیە ئەنجامی پێشکەوتنی ماددی.

کاکە گیان: پێش ئەوەی نامەکەم کۆتایی پێبهێنم، نەك تەنیا بە تۆ، بەڵکو بە هەموو نەوی ئادەمیزادی رادەگەیەنم و دەڵێم کورینە من مردوو و ئێوە زیندوو ئاگادارین... ئەوەی سواری فڕۆکە دەبێت پێی دەڵێن: "بە پشتێنی کورسییەکە خۆت ببەستەوە"، ئەم ئاگادارییە لەبەرئەوە نییە فڕۆکەکە بەرز دەبێتەوە، بەڵکو بۆ کاتی دابەزینو نیشتنەوەی فڕۆکەکەیە.

ئێمەیش وا تەواو بەرز بوینەتەوەو ئێستا نۆرەی دابەزین، بەڵکو داکەوتنە، بۆیە دەڵێم ئاگادارین، نیشانەی راستی ئەم ئاگادارییەم زۆرە، کوشتنی بە کۆمەڵ لە نەیجیریا، جەنگی

فەلەستین، دروست بونی ئیسرائیل، کێشەی قوبرس، گیروگرفتی نەوت، قڕی خواردەمەنی، تەقاندنی چەکی ئەتۆمی لە ژێر زەوی‌و ژێر دەریا، هەڵدانی رۆکێت بە بەهێزترین چەکی کوشندەو خولانەوەی بە دەوری زەویدا، مرۆڤی دڕندە، دڕندەیەك نینۆکەکانی ئەتۆمی‌و گازی کوشندەو ماسولکەکانی "ئوستۆڵ"ە... هتد.

شارستانێتی ماددی، زانستی لە ڕێرەوی خۆی لادا، بەڵکو زانستی کرد بە چڕنۆك‌و نینۆك‌و قەپ بۆ گیانی زاناکان.

بە راستی پێشکەوتنی ماددی شکا، وا خەریکە لەو سەرەوە دەکەوێتە خوارەوە، ئابەم جۆرە کەمدەستی ماددی دەرکەوت، چارە نییە بۆ ئادەمیزاد تەنیا گەڕانەوە نەبێ بۆ باوەڕ بە گیان‌و هەستی گیانی‌و پەنا بردن بۆ ئەوەی ماددەی دروستکردوەو بۆی راهێناوین، بەڵکو بمانپارێزێت لە جەنگی ماددەو ماددە پەرستان... بە گەڕانەوە بۆ فەلسەفەی گیانی، زانست زیاتر پەرە دەستێنێ‌و شارستانییەتی گەشەدارتر دەبێت‌و مرۆڤ دڵنیاتر دەبێت... بەڵام ئەمە دەبێ لە کوێوە دەست پێ بکات؟ لە من‌و تۆوە.. ئای ئادەمیزاد چەند ئاتاجی فەلسەفەی گیانییە.

ئیتر سلاوو رێزم بۆ هەموو هاوەڵەکانت،

برات م. شارەزووریی لە هەولێر

سلێمانی ١٩٧٥/٢/٢٦

بــۆ نوســینەوەی ئــەم نامیلکەیــە کــەڵك لــەم کتێبانــە وەرگیراوە:

ناوی کتێب	**دانەرەکەی**
القران الكريم.	
١ـ في ظلال القران..............................	سيدقطب
٢ـ تەفسیری خاڵ (بەرگی یەکەم)...	مامۆستا شێخ موحەممەدی خاڵ
٣ـ قصة الايمان........................	الشيخ نديم الجسر
٤ـ روح الدين الاسلامي..........................	عفيف طبارة
٥ـ الله.................................	د. مصطفى محمود
٦ـ الشيطان يحكم...........................	د. مصطفى محمود
٧ـ رأيت الله..............................	د. مصطفى محمود
٨ـ الجغراقية الطبيعية......................	للصف الخامس الأدبي
٩ـ العلم يدعو للايمان	د. كريسون
١٠ـ المادة بين الأزلية والحدوث	الشيخ محمد حسن آل ياسين.

المصادفة في ميزان المنطق

محمد ملا صالح الشهرزوري

من مطبوعات المجمع العلمي الكردي
مطبعة المجمع العلمي الكردي بغداد — ١٩٧٦

زنجیرەی پەیامەکانی ڕێنوێن

